

Næringsutvikling og attraktivitet Midt-Telemark

KNUT VAREIDE OG HANNA NYBORG STORM

TF-notat nr. 44/2010

TF-notat

Tittel:	Næringsutvikling og attraktivitet for Midt-Telemark
TF-notat nr:	44/2010
Forfatter(e):	Knut Vareide og Hanna Nyborg Storm
Dato:	29.12 2010
Gradering:	Åpen
Antall sider:	53
Framsidedfoto:	
ISBN:	978-82-7401-407-7
ISSN:	1891-053X
Pris:	160,-
	Kan lastes ned gratis som pdf fra telemarksforskning.no

Prosjekt:	VRI Telemark, Benchmark
Prosjektnr.:	20100150
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	NFR/MTNU

Resymé:

Dette notatet er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Midt-Telemark. Først beskrives utviklingstrekk i Midt-Telemark med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utvikling i næringslivet gjennom NæringsNM, som måler nyetablering, vekst og lønnsomhet i næringslivet. I den siste delen av notatet presenterer vi to modeller for å analysere attraktivitet. Attraktivitetsbarometeret, som vi tidligere har utviklet, er en metode for å måle attraktivitet som bosted. Dernest presenterer vi en nyutviklet analysemodell som vi har kalt Attraktivitetspyramiden. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell hvor regioners utvikling forklares av tre typer attraktivitet. Det er attraktivitet som bosted, attraktivitet som besøkssted og attraktivitet for bedrifter i basisnæringer.

Telemarksforskning, Boks 4, 3833 Bø i Telemark. Org. nr. 948 639 238 MVA

Forord

Denne rapporten er dels en videreføring av tidligere næringsanalyser, og dels en helt ny analysemetode kalt Attraktivitetspyramiden.

Utviklingen i Midt-Telemark blir i denne rapporten beskrevet i fire kapitler. I de tre første kapitlene vil en kjenne igjen tema og indikatorer fra tidligere næringsanalyser. Først ser vi på utviklingen med hensyn til befolkning og arbeidsplasser. Deretter beskrives utviklingen i næringslivet gjennom NæringsNM. Attraktivitetsbarometeret i kapittel 3 beskriver steders attraktivitet for bosetting.

I det siste kapitlet i rapporten presenterer vi for første gang en ny analysemetode for å forklare vekst og nedgang i regioner: Attraktivitetspyramiden.

Attraktivitetspyramiden handler om at steders utvikling er et resultat av stedenes attraktivitet på tre områder: Attraktivitet for bedrifter i basisnæringer, attraktivitet for besøk og attraktivitet som bosted. Midt-Telemark har blitt analysert med hensyn til sin attraktivitet på disse tre områdene.

Denne rapporten er finansiert av VRI Telemark (VRI er Norges forskningsråd satsing på virkemidler for regional innovasjon) og Midt-Telemark næringsutvikling.

BØ, 13. 12 2010

Knut Vareide
Prosjektleder

Innhold

1. Befolkning og arbeidsplasser	7
2. NæringsNM	16
3. Attraktivitetsbarometeret	29
3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet?.....	32
4. Attraktivitetspyramiden	35
4.1 Besøksnæringer.....	37
4.2 Basisnæringer	39
4.3 Bosted	41
4.4 Profil	42
4.5 Attraktivitet og utvikling.....	43
4.6 Samlet attraktivitet	48

Sammendrag

Denne rapporten er en analyse av næringsutvikling og attraktivitet i Midt-Telemark. Første del tar for seg de generelle utviklingstrekkene med hensyn til befolkning, arbeidsplasser og næringsliv. Deretter har vi analysert Midt-Telemarks attraktivitet for bosted, bedrifter og besøk.

Midt-Telemark har hatt vekst i folketallet de siste årene. Samtidig har hele landet hatt en sterk befolkningsvekst som følge av stor arbeidsinnvandring. Denne økningen er mindre framtrødende i Midt-Telemark, og avstanden til veksten på landsbasis synes dermed å øke.

Midt-Telemark har også hatt en svak vekst i antall arbeidsplasser. Både antall offentlige og private arbeidsplasser har hatt langt lavere vekst i Midt-Telemark enn landet ellers de siste ti årene.

Det er stor forskjeller på kommunene i Midt-Telemark. Bø har høy vekst både i folketall og arbeidsplasser, mens Nome og Sauherad har en mye svakere utvikling. Nome har hatt en ganske stor nedgang i antall arbeidsplasser de siste ti årene.

Bedriftenes utvikling analyseres i NæringsNM, som måler bedriftenes lønnsomhet, vekst og nyetableringer. Næringslivet i Midt-Telemark gjør det svært dårlig på denne målingen, og er rangert som nummer 78 av 83 regioner for andre år på rad. Også her er det forskjeller på kommunene. Bø gjør det bra, mens Nome og Sauherad gjør det dårlig.

Attraktivitetsbarometeret, som måler regionens tiltrekningskraft på innflyttere etter at det er korrigert for virkningen av arbeidsplassveksten, viser at Midt-Telemark har utviklet seg positivt de siste årene. Regionen er nå over middels attraktiv. Både Bø og Sauherad har en positiv utvikling når det gjelder bostedsattraktivitet, mens Nome ikke har samme positive utvikling.

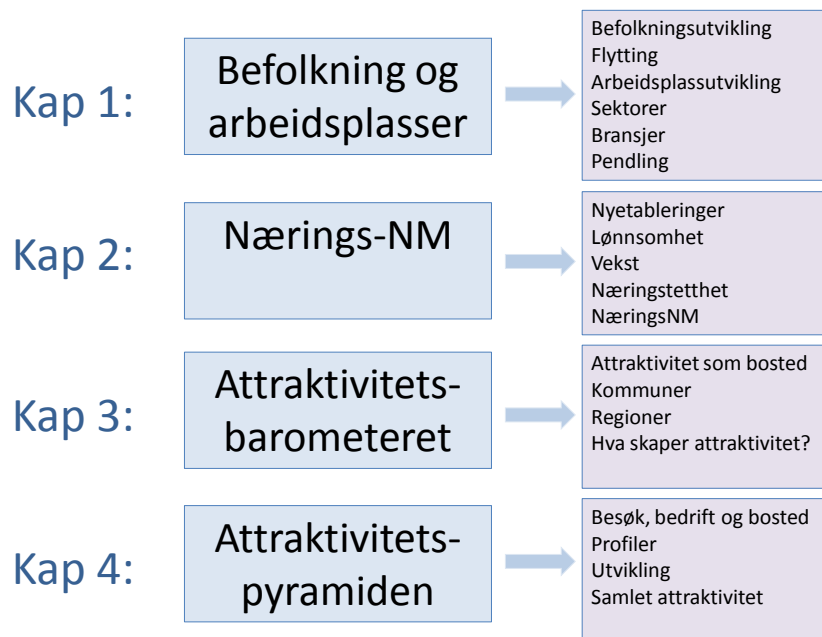
I siste del av denne rapporten ser vi på attraktivitet langs de tre dimensjonene besøk, bedrifter og bosetting.

Midt-Telemark er en utpreget bostedsregion. Mye av bosettingen i regionen er basert på at mange har regionen som bosted mens de pendler til andre regioner. Midt-Telemark er i liten grad basert på bedrifter i basisnæringene. Her er kommunene også ganske forskjellige. Bø er en utpreget besøkskommune, mens Sauherad er en utpreget bostedskommune. Nome er også en bostedskommune, men har høyere andel sysselsetting i basisnæringer enn de andre kommunene.

Midt-Telemark har hatt en ganske negativ utvikling i besøksnæringene de siste ti årene. Antall arbeidsplasser innen overnatting har sunket, og handelslekkasjen har økt. Dette bidrar til at Midt-Telemark havner under middels av regionene når det gjelder samlet attraktivitet. Midt-Telemark er rangert som nummer 52 av 83 regioner når det gjelder samlet attraktivitet. Også her er det forskjeller mellom kommunene, og Bø kommer bedre ut enn de andre.

Innledning

Denne rapporten er bygd opp i fire hovedkapitler som har som hensikt å beskrive næringsutvikling og attraktivitet i Midt-Telemark.

Figur 1: Hovedtema og indikatorer for den generelle beskrivelsen.

I det første kapitlet presenteres statistikk over hovedtrekkene i befolkningsutviklingen og utviklingen av arbeidsplassene. Dette er de aller viktigste størrelsene for beskrivelse av regional utvikling.

I kapitlet om NæringsNM analyseres næringslivets utvikling på bakgrunn av nyetableringer, lønnsomhet og vekst. Dette er tre faktorer som til sammen gir en pekepinn på hvor godt næringslivet i regionene gjør det sammenliknet med næringslivet i andre regioner. Regioner som gjør det godt i NæringsNM har en tendens til også å ha høyere vekst i antall arbeidsplasser, men det finnes unntak.

Attraktivitetsbarometeret, som blir beskrevet i kapittel 3, har til hensikt å måle attraktiviteten som bosted i kommuner og regioner. Me-

toden er basert på nettoflyttingen. Noen steder trekker til seg mer innflytting enn arbeidsplassveksten tilsier, og slike steder vil få vekst på grunn av høy bostedsattraktivitet.

I det siste kapitlet presenterer vi en ny modell kalt Attraktivitetspyramiden. I denne modellen defineres tre typer attraktivitet: Attraktivitet som bosted, attraktivitet for besøkende og attraktivitet for bedrifter. Attraktivitetspyramiden er en modell for å forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre har nedgang. Attraktivitetspyramiden vil dermed gi analyser og forklaringer på den utviklingen som blir presentert i det første kapitlet om befolkning og arbeidsplasser. Attraktivitetspyramiden er også et verktøy for å utvikle strategier for steders utvikling.

1. Befolkning og arbeidsplasser

I dette kapitlet skal vi beskrive hovedtrekk i befolkningsutviklingen og arbeidsplassutviklingen¹. Befolkningsutviklingen i en region vil være et resultat av den samlede utviklingen i en region. En positiv befolkningsutvikling skaper vekst, men befolkningsveksten kan også være et barometer for at regionen er i en positiv utvikling. Regioner som har god næringsutvikling og som er gode bosteder, vil få en positiv befolkningsutvikling. Vekst i arbeidsplasser har tradisjonelt vært det viktigste virkemidlet for å få til vekst i folketallet. Vekst i arbeidsplasser er også et mål i seg selv for de fleste regioner.

Befolkningsutviklingen i Midt-Telemark

Folketallet i Midt-Telemark har aldri vært høyere enn 1. januar 2010, da det var registrert 16 392 innbyggere i regionen. Folketallet i regionen økte med 43 innbyggere i 2009. Midt-Telemark har nå hatt befolkningsvekst i seks år på rad.

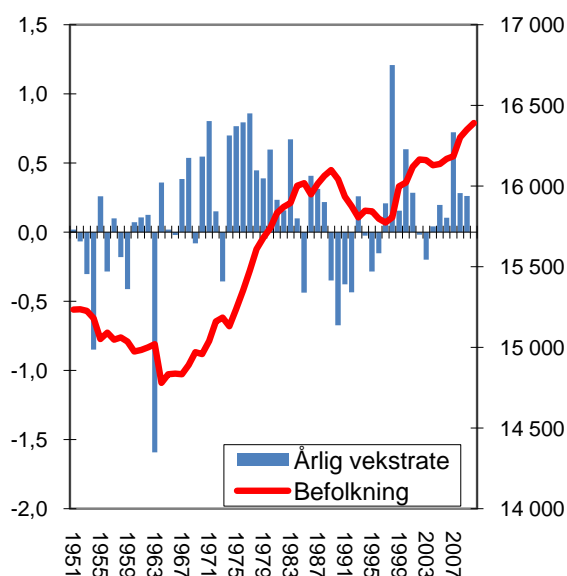
Folketallet i Midt-Telemark har egentlig vært ganske stabilt. Vi kan se at det har vært små endringer i absolutte tall siden 1951.

Midt-Telemarks andel av befolkningen

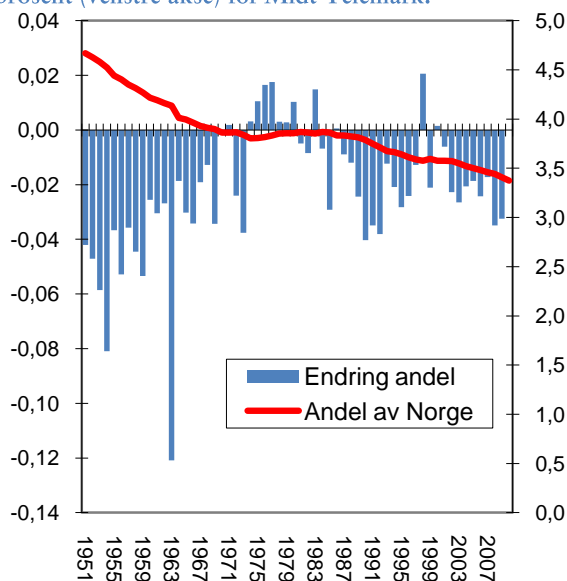
En annen måte å måle folketallsutviklingen på, er å se på et områdes andel av befolkningen på landsbasis. Befolkningen i Norge har økt i hele perioden, slik at et område med stabil befolkning vil få en stadig mindre andel av landets befolkning.

Midt-Telemarks andel av befolkningen er blitt redusert siden 1951. Det var spesielt en sterk nedgang på 50- og 60-tallet. På 70-tallet var det en vekstperiode og befolkningsandelen holdt seg stabil fram til midten av 80-tallet. De siste 25 årene har Midt-Telemark stadig fått en lavere andel av Norges befolkning, men nedgangen er ikke like sterk som i begynnelsen av perioden.

Midt-Telemarks befolkning utgjorde i 1951 omtrent 4,7 promille av den totale befolkningen, mens i 2010 var andelen redusert til 3,4 promille.

Figur 2: Folketallet (høyre akse) og årlige vekstrater i prosent (venstre akse) for Midt-Telemark.

Figur 3: Midt-Telemarks andel av befolkningen i Norge i promille (høyre akse), samt årlige endringer i denne andelen (venstre akse).

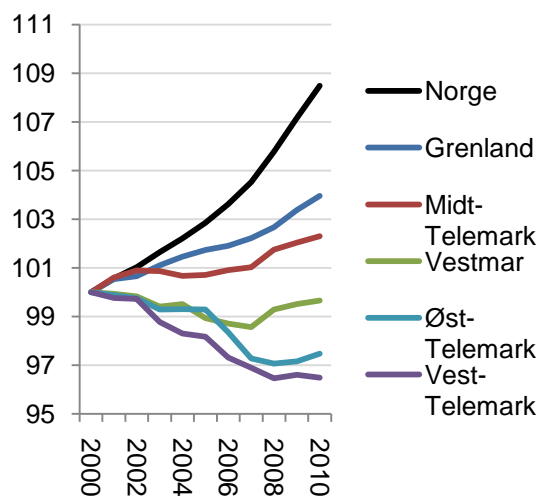
Midt-Telemark sammenliknet med andre regioner

Av regionene i Telemark har Grenland og Midt-Telemark hatt vekst, mens de andre regionene har hatt nedgang siden 2000.

Befolkningen i Midt-Telemark har økt med 2,3 prosent fra 2000 til 2010.

Midt-Telemark er en næringsfattig region, med stor utpendling til Grenland og Notodden. Vi skal senere i denne rapporten se at arbeidsplassutviklingen har vært svak både i regionen og i de områdene en kan pendle til.

På den bakgrunn er det ikke så værst å ha vekst.

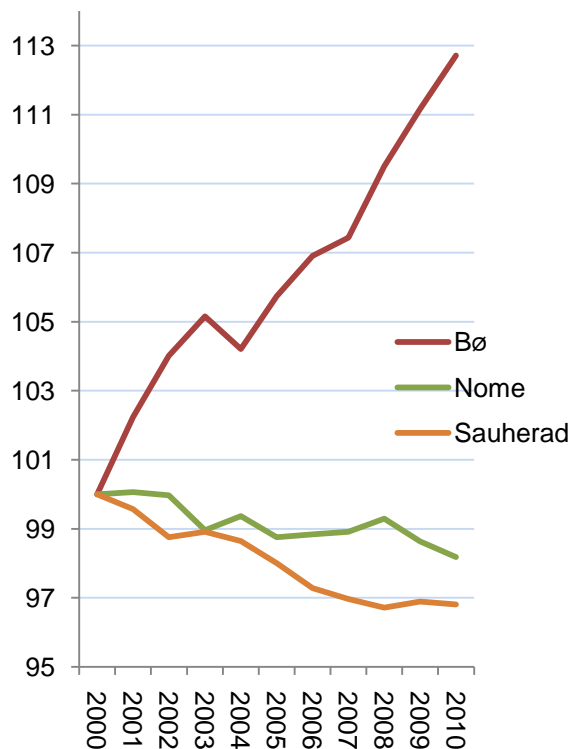
Figur 4: Befolkningsutviklingen i regionene i Telemark, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Befolkningsvekst i kommunene

I figur 5 ser vi en oversikt over veksten i kommunene i Midt-Telemark fra 2000 til 2010.

Bø har hatt en sterk vekst i folketallet. Innbyggertallet har økt med 12,7 prosent siden 2000. De andre to kommunene i regionen har imidlertid hatt nedgang. Folketallet i Nome er blitt redusert med 1,8 prosent, og folketallet i Sauherad har gått ned med 3,2 prosent.

Veksten Midt-Telemark har hatt i folketallet, skyldes dermed veksten i Bø alene.

Figur 5: Befolkningsveksten i kommunene i Midt-Telemark fra 2000 til 2010, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Befolkningsendringer, dekomponert for Midt-Telemark

I figur 6 er befolkningsendringene i Midt-Telemark i årene 1997-2009 brutt ned på fødselsoverskudd, som er antall fødte minus døde, netto innenlands flytting og netto innvandring fra utlandet.

Det er spesielt innvandringen som har bidratt til vekst i befolkningen i Midt-Telemark. Vi kan se at det er fødselsunderskudd de fleste år og negativ flyttebalanse de siste ni årene. Innvandringen har likevel vært sterk nok til å demme opp for dette. Midt-Telemark har imidlertid ikke hatt noen økning i innvandringen, til tross for at innvandringen til Norge har blitt mangedoblet de siste tre årene. Økningen i innvandring til Norge skyldes arbeidsinnvandring fra EU-land, og arbeidsmarkedet i Midt-Telemark har nok ikke vært sterkt nok til å tiltrekke seg slike.

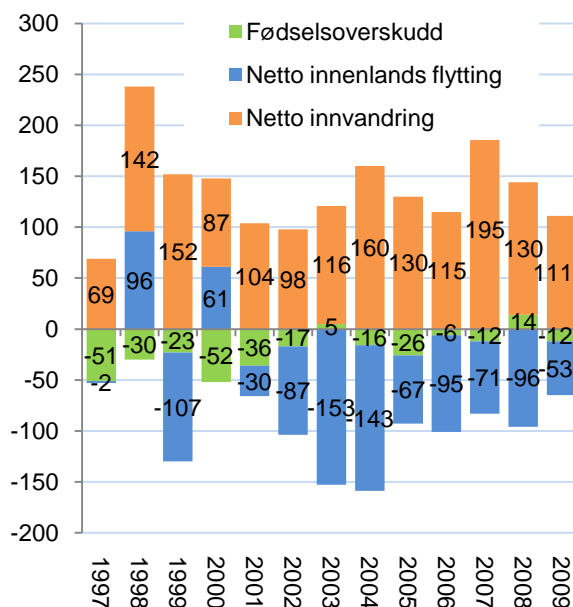
Ellers kan det se ut til at fødselsbalansen gradvis forbedres. Det skyldes imidlertid færre døde, og ikke flere fødte.

Det har vært netto utflytting fra Midt-Telemark til andre regioner de siste ni årene. Mange av de som flytter ut er innvandrere som har kommet til regionen som flyktninger eller studenter.

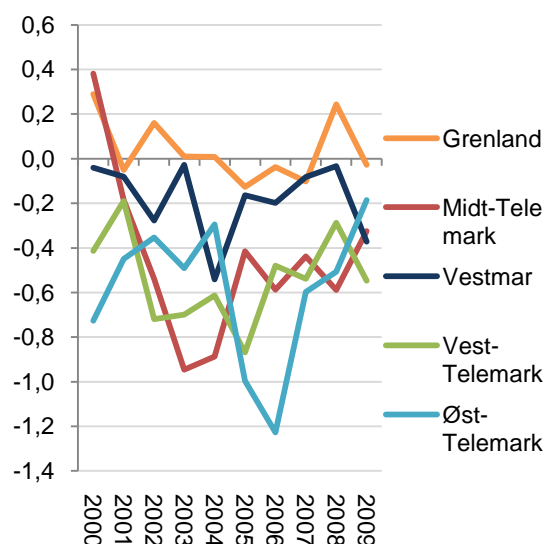
Nettoflytting i regioner

Midt-Telemark hadde netto innflytting i 2000, men har årene siden hatt en ganske stor netto utflytting. Flyttebalansen i Midt-Telemark har ligget på samme nivå som flyttebalansen i Vest-Telemark og Øst-Telemark de siste årene. Vestmar har også hatt netto utflytting, men nivået har vært lavere enn i de tre andre regionene.

Grenland er den eneste regionen i Telemark som har hatt nær balanse i flyttestrømmene, og enkelte år med netto innflytting.

Figur 6: Fødselsoverskudd, netto innvandring og netto innenlandsk flytting i årene 1997-2009 i Midt-Telemark. Antall personer.

Figur 7: Nettoflytting innenlands i prosent av folketallet i perioden 2000-2009 for regionene i Telemark.

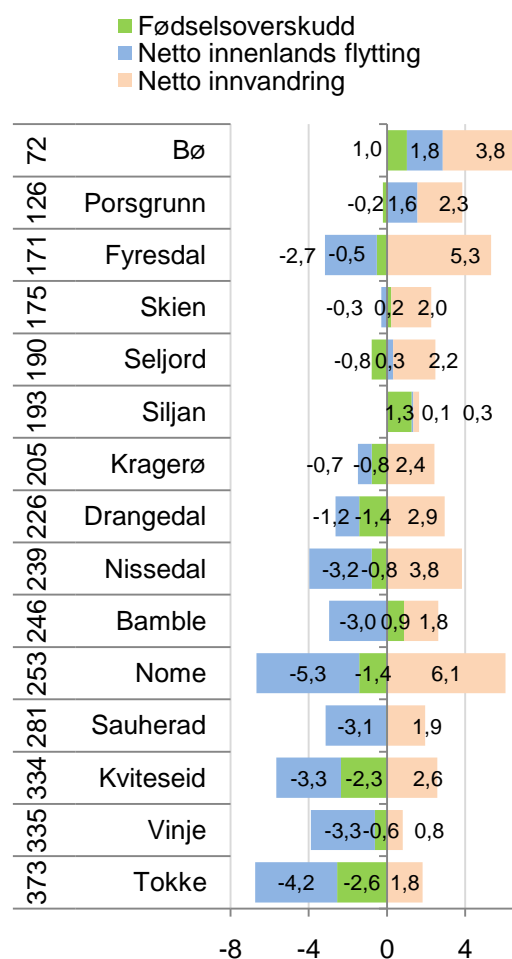
Variasjon mellom kommuner

Bø er den kommunen i Telemark som har hatt høyest vekst i folketallet siden 2005. Bø er rangert som nummer 72 av de 430 kommunene i landet når det gjelder befolkningsvekst i perioden 2005-2010. Bø har vokst gjennom alle tre komponenter; et positivt fødselsoverskudd, netto innflytting og netto innvandring. Det er bare en kommune til i Telemark som har vokst gjennom alle tre komponenter, og det er Siljan.

Et fåtall av kommunene i Telemark har netto innflytting. Innflyttingen til Bø er det høyeste i prosent av folketallet.

Nome og Sauherad har lavere vekst enn midtels av kommunene i landet. Nome er den kommunen i Telemark som har høyest netto innvandring, men er også den kommunen som har høyest netto utflytting. I denne innenlandske flyttestrømmen er det mange innvandrere. Innvandrere er mer mobile enn den øvrige befolkningen, og mange flytter videre etter første bosetting. Nome har i tillegg en negativ fødselsbalanse.

Sauherad har en moderat innvandring, men en ganske høy netto utflytting. Det er imidlertid nærmest balanse mellom antall fødsler og dødstill.

Figur 8: Befolkningsendringer i kommunene i Telemark i perioden 2005-2010, dekomponert i prosent av folketallet. Tallene til venstre viser rangering blant landets 430 kommuner.

Arbeidsplasser

Nest etter befolkningsutviklingen, er arbeidsplassutviklingen den viktigste faktoren i regional utvikling. Arbeidsplassvekst er ofte et mål i seg selv, men har også tradisjonelt vært et viktig virkemiddel for å få en god befolkningsutvikling.

Arbeidsplassutvikling i Midt-Telemark

I 2009 sank antall arbeidsplasser i privat sektor for første gang siden 2003, både i Midt-Telemark og i Norge.

Veksten i antall arbeidsplasser i Midt-Telemark har vært mye svakere enn på landsbasis, både i privat og offentlig sektor.

Veksten på landsbasis har vært litt over ti prosent fra 2000 til 2009, mens Midt-Telemark har hatt omtrent tre prosents vekst.

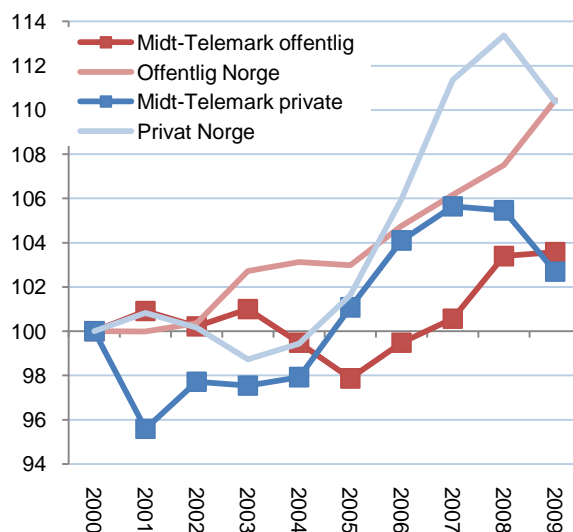
Utviklingen i regionene på Østlandet

Alle regionene på Østlandet fikk nedgang i antall arbeidsplasser i 2009. Det var 18 regioner av 83 i landet som hadde vekst i 2009, men ingen av dem var lokalisert på Østlandet.

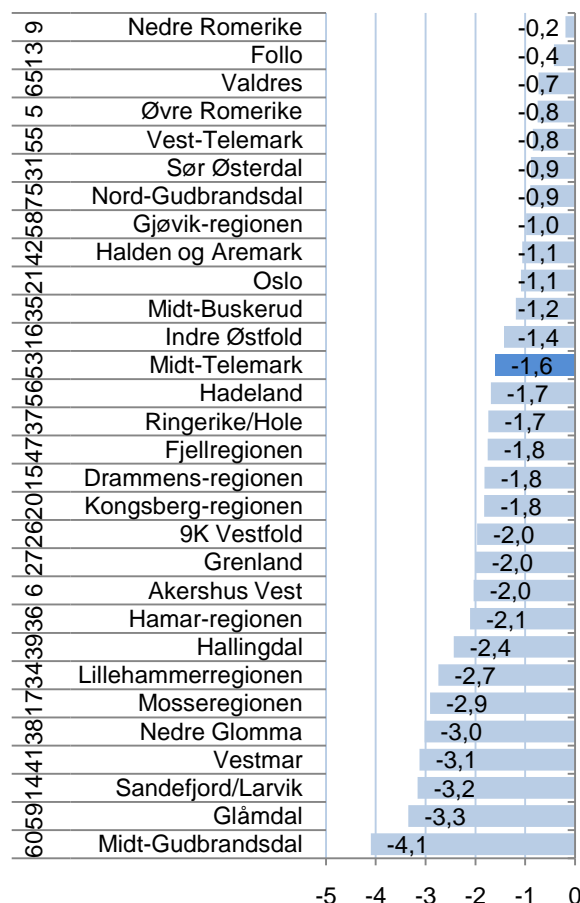
Best utvikling hadde Nedre Romerike, som bare hadde 0,2 prosents nedgang i antall arbeidsplasser.

Midt-Telemark hadde en nedgang i antall arbeidsplasser på 1,6 prosent i 2009. Dette var en sterkere nedgang enn landsgjennomsnittet på 1,1 prosent.

Veksten i antall arbeidsplasser de siste fem årene har vært forholdsvis lav i Midt-Telemark, som er rangert som nummer 53 for veksten de siste fem årene.

Figur 9: Utvikling i antall arbeidsplasser i privat og offentlig sektor for Midt-Telemark og Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 10: Vekst i antall arbeidsplasser i regionene på Østlandet i 2009. Tallene til venstre viser rangering blant landets 83 regioner.

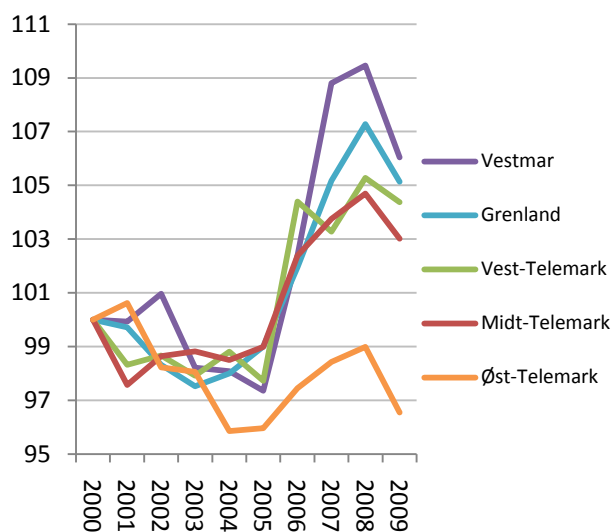
Arbeidsplasser regioner

Vestmar har hatt den sterkeste veksten i antall arbeidsplasser av regionene i Telemark det siste tiåret, selv om nedgangen i 2009 ble forholdsvis sterk. Antall arbeidsplasser har økt med seks prosent.

Grenland hadde også vekst i arbeidsplasser fram til 2008, og deretter nedgang i 2009. Her har antall arbeidsplasser økt med fem prosent.

Vest-Telemark har hatt en økning på fire prosent og Midt-Telemark med tre prosent. Utviklingen for de fire regionene har vært ganske lik, med vekst fra 2005 til 2008 og nedgang i 2009.

Arbeidsplassutviklingen i Øst-Telemark skiller seg ut. Her er det færre arbeidsplasser i 2009 enn det var i 2000. Nedgangen var spesielt sterk fra 2001 til 2004. Arbeidsplassveksten tok seg opp igjen fram til 2008, men også Øst-Telemark fikk nedgang i 2009.

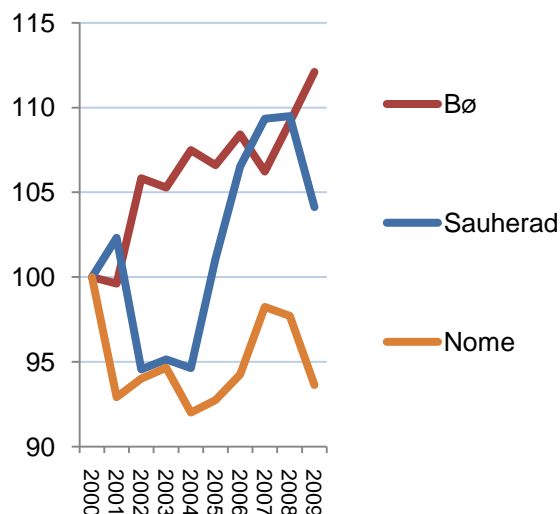
Figur 11: Utviklingen i antall arbeidsplasser i regionene i Telemark, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Arbeidsplasser kommuner

Bø har hatt den sterkeste veksten i antall arbeidsplasser av kommunene i Midt-Telemark. Veksten i Bø har vært på 12,1 prosent fra 2000 til 2009. På samme tid har veksten i landet vært på 10,4.

Sauherad hadde en ganske sterk nedgang i 2009, og fikk dermed bare en vekst i antall arbeidsplasser på 4,1 prosent fra 2000 til 2009.

Nome hadde en stor nedgang i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2004. Etter noen år med vekst, kom det en ny nedgang i 2008 og 2009. Dermed har Nome fått en nedgang på 6,4 prosent i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2009.

Figur 12: Utviklingen i antall arbeidsplasser i kommunene i Midt-Telemark, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Utvikling i bransjene

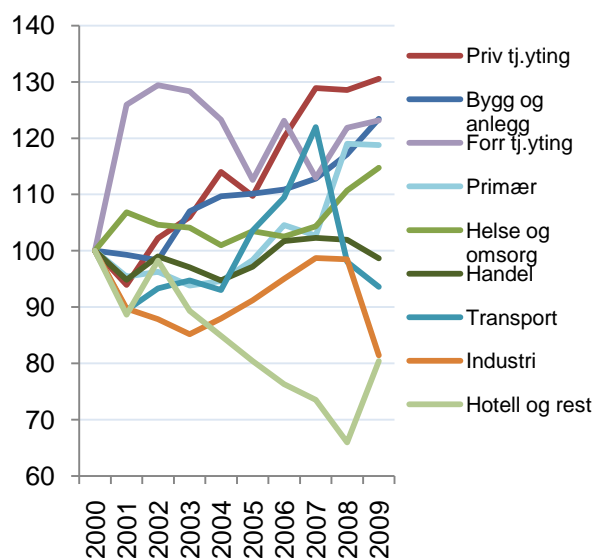
Figur 13 viser utviklingen i bransjene i privat sektor i Midt-Telemark fra 2000 til 2009. Vi kan se at de fleste bransjene fikk en liten nedgang i 2009.

Privat tjenesteyting har hatt den sterkeste veksten, og har økt antall arbeidsplasser med over 30 prosent de siste ti årene.

Bygg og anlegg og forretningsmessig tjenesteyting har økt med nesten 25 prosent.

Midt-Telemark har hatt vekst i primærnæringene også, som en av ganske få regioner. Offentlig helse og omsorg har også vekst.

Antall arbeidsplasser i handel, transport, industri og hotell og restaurant har gått ned. Innen industri og hotell og restaurant har antall arbeidsplasser blitt redusert med en femtedel fra 2000 til 2009.

Figur 13: Utvikling i de ulike bransjene i privat sektor i Midt-Telemark, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Endringer i privat og offentlig sektor

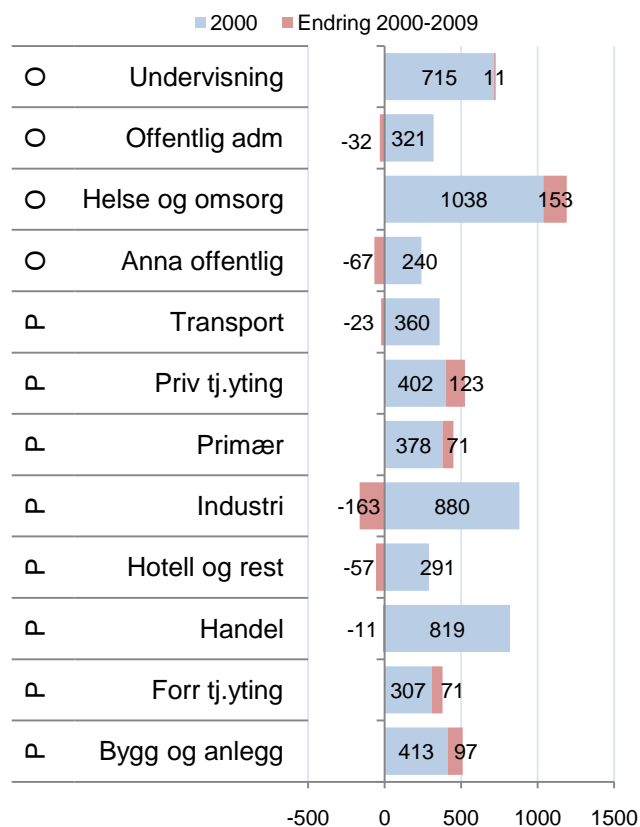
I figur 14 har vi vist antall arbeidsplasser i ulike bransjer i offentlig og privat sektor, samt endringene fra 2000 til 2009.

Offentlig helse og omsorg er den største bransjen i Midt-Telemark. Det er også den bransjen som øker mest i antall arbeidsplasser. Det har blitt 153 nye arbeidsplasser i denne bransjen de siste ti årene.

Andre bransjer med vekst er privat tjenesteyting, bygg og anlegg, forretningsmessig tjenesteyting og primærnæringene.

Nedgangen i industriarbeidsplasser tilsvarte 163 arbeidsplasser fra 2000 til 2009, mens nedgangen i hotell og restaurant tilsvarte 57.

Nedgangen i "anna offentlig" er sannsynligvis et utslag av at arbeidsplasser har blitt omdefinert i perioden.

Figur 14: Antall arbeidsplasser i 2000 og endringene fra 2000 til 2009 i Midt-Telemark. P eller O til venstre angir om det er privat eller offentlig sektor.

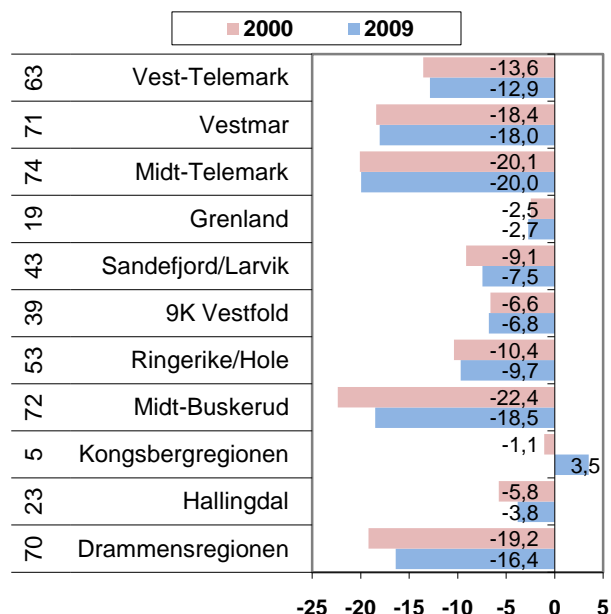
Pendling i regionene

Nettopendlingen til en region forteller om det er flere eller færre arbeidsplasser enn sysselsatte.

Ettersom Oslo har et stort overskudd på arbeidsplasser, har de fleste andre regionene på Østlandet underskudd på arbeidsplasser og netto utpendling. Et unntak er Kongsbergregionen, som har netto innpendling i 2009.

Grenland er en region som nesten har balanse mellom arbeidsplasser og sysselsatte.

De andre regionene i Telemark har stor utpendling. Aller høyest utpendling har Midt-Telemark, med 20 prosent netto utpendling. Det har vært lite endringer i nettopendlingen i regionene i Telemark de siste årene.

Figur 15: Nettopendling i prosent av sysselsatte i regionene i BTV i 2000 og 2009. Regionens rangering blant landets 83 regioner mht nettopendling er vist helt til venstre.

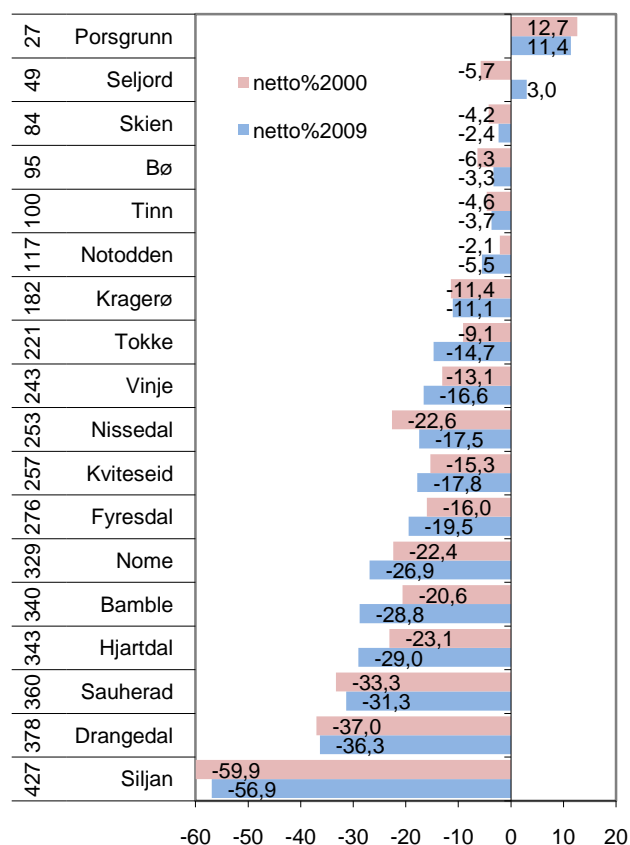
Nettopendling i kommunene

Det er to kommuner i Telemark som har netto innpendling, Porsgrunn og Seljord. Porsgrunn hadde overskudd på arbeidsplasser også for ti år siden, mens Seljord hadde underskudd. Seljord har gått fra å ha et underskudd på arbeidsplasser på 5,7 prosent til et overskudd på 3,0 prosent. Det er en ganske stor endring, selv på ti år.

Skien, Bø, Tinn og Notodden er kommuner som nesten er selvforsynt med arbeidsplasser.

De andre kommunene i Telemark har stor utpendling. Siljan har en netto utpendling på i underkant av 60 prosent. Det er bare tre kommuner i hele landet med større utpendling.

Det er ikke et problem for en kommune å ha stor netto utpendling. I stedet for å kalle dette underskudd på arbeidsplasser, er det mer relevant å kalle det et overskudd på mennesker. Stor utpendling er ofte et resultat av at et sted er attraktivt å bo i.

Figur 16: Nettopendling i prosent av sysselsatte i kommunene i Telemark i 2000 og 2009. Kommunenes rangering blant landets 430 kommuner mht nettopendling til venstre.

Arbeidsmarkedsintegrasjon

Arbeidsmarkedet i en region eller kommune kan være mer eller mindre integrert med nabo-områder. Dette kan vi måle ved å se på hvor stor andel av de sysselsatte som pendler ut, og hvor stor andel av arbeidsplassene i området som innpendlere har. Arbeidsmarkedsintegrasjon er målt ved å legge sammen disse to størrelsene.

Midt-Telemark har høyest arbeidsmarkedsintegrasjon av regionene i Telemark. Fra Midt-Telemark kan man pendle sør til Grenland, eller østover inn i Kongsbergregionen. Vest-Telemark og Vestmar har litt over middels arbeidsmarkedsintegrasjon.

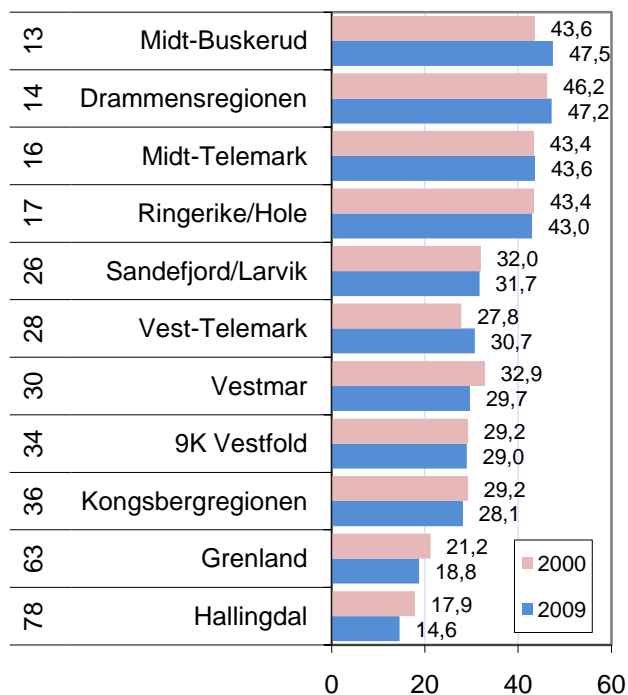
Arbeidsmarkedsintegrasjonen i Midt-Telemark er bare 0,2 prosent høyere i 2009 enn i 2000.

Arbeidsmarkedsintegrasjonen har ganske stor strategisk betydning. Steder med lav arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengig av arbeidsplassutvikling enn steder med høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Steder med høy arbeidsmarkedsintegrasjon er mer avhengige av å være attraktive som bosted.

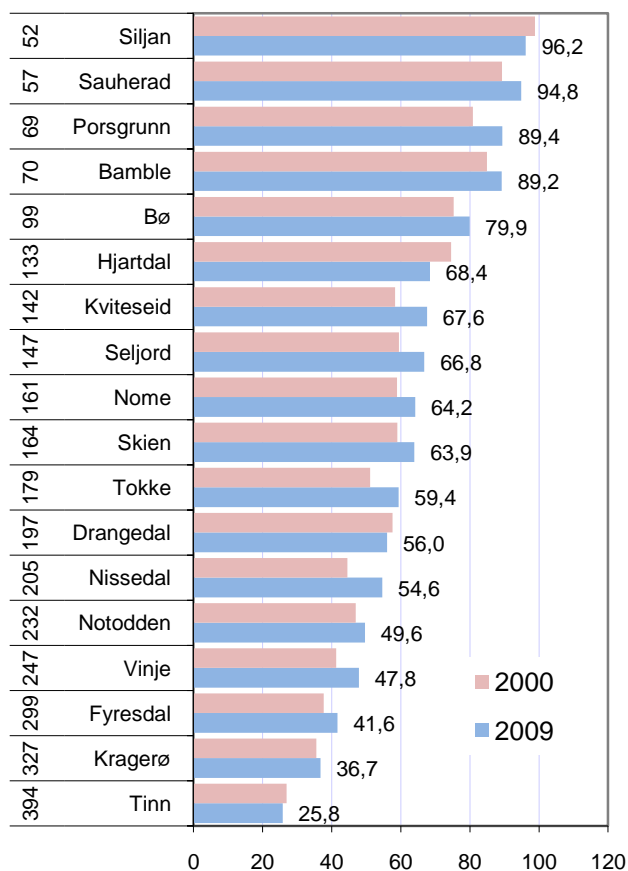
Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene

Kommuner som Siljan, Sauherad, Porsgrunn, Bamble og Bø har høy arbeidsmarkedsintegrasjon. Alle uten Siljan har økt arbeidsmarkedsintegrasjonen de siste ti årene.

Tinn skiller seg ut gjennom å ha svært lav arbeidsmarkedsintegrasjon, og her er også arbeidsmarkedsintegrasjonen synkende. Kragerø og Fyresdal har også forholdsvis liten arbeidsmarkedsintegrasjon.

Figur 17: Arbeidsmarkedsintegrasjon i regionene i BTV i 2000 og 2009. Tallene til venstre viser rangering blant de 83 regionene i landet.

Figur 18: Arbeidsmarkedsintegrasjon i kommunene i Telemark. Tallene til venstre viser rangering blant de 430 kommunene i landet.

2. NæringsNM

I dette kapitlet skal vi se på utviklingen i næringslivet. I en regional utviklingskontekst er næringsutviklingen viktig for å få vekst i arbeidsplasser i privat næringsliv, for dermed å kunne trygge og stimulere bosettingen. For å måle næringsutviklingen i en kommune, ser vi på fire mål: Nyetableringer, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelseⁱⁱ.

NæringsNM	Nyetableringer	<ol style="list-style-type: none"> 1. Etableringsfrekvens: Antall nyregistrerte foretak som andel av eksisterende foretak i begynnelsen av året 2. Bransjustert etableringsfrekvens: Basert på etableringsfrekvens, justert for effekten av bransjestrukturen 3. Vekst i antall foretak: Etableringsfrekvensen fratrukket nedlagte foretak
	Lønnsomhet	<ol style="list-style-type: none"> 4. Andel foretak med positivt resultat før skatt 5. Bransjustert lønnsomhet: Andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for effekten av bransjestrukturen 6. Andel foretak med positiv egenkapital
	Vekst	<ol style="list-style-type: none"> 7. Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen (KPI) 8. Andel foretak med realvekst justert for effekten av bransjestrukturen 9. Andel foretak med vekst i verdiskaping
	Næringslivets størrelse	<ol style="list-style-type: none"> 10. Antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen

Nyetableringer i regioner og kommuner blir målt med tre indikatorer. Den første, etableringsfrekvens, måler antall nyregistrerte foretak i forhold til eksisterende antall foretak i begynnelsen av året. Bransjustert etableringsfrekvens er etableringsfrekvensen fratrukket virkningen av bransjestrukturen i regioner og kommuner. Denne indikatoren viser om regionen eller kommunen har få eller mange etableringer når vi tar hensyn til at etableringsfrekvensen varierer mye mellom ulike bransjer. Den tredje indikatoren er vekst i antall foretak. Dette er etableringsfrekvensen fratrukket frekvensen av nedlagte foretak.

Lønnsomheten i regionenes næringsliv blir målt med tre indikatorer. Den første er andel foretak med positivt resultat før skatt. I tillegg har vi målt andel lønnsomme foretak justert for bransjestrukturen. Den tredje indika-

toren er andel foretak med positiv egenkapital.

Vekst i regionene er målt med andel foretak med omsetningsvekst større enn prisstigningen. Også her har vi en andre indikator som justerer for bransjestruktur. Den tredje indikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping.

Indikatoren ”næringslivets størrelse” er antall arbeidsplasser i næringslivet som andel av befolkningen.

For hver indikator rangeres regioner og kommuner. Rangeringsnumrene legges så sammen innenfor hver gruppe.

Til slutt summeres rangeringsnumrene for de fire indeksene nyetablering, lønnsomhet, vekst og næringslivets størrelse. Den regionen og kommunen som har lavest sum, kommer ut som vinner av årets NæringsNM.

Nyetableringer

For å sammenlikne etableringsaktiviteten mellom ulike områder, bruker vi tre ulike indikatorer. *Etableringsfrekvensen* er antall nyregistrerte foretak i ett år i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av samme år. *Bransjejustert etableringsfrekvens* er et mål for hvor mange nyetableringer det er når vi justerer for effekten av bransjestrukturen. Den siste indikatoren for etableringer er *vekst i antall foretak*, som er etableringsfrekvensen fratrukket andelen som legges ned.

Etableringsfrekvens

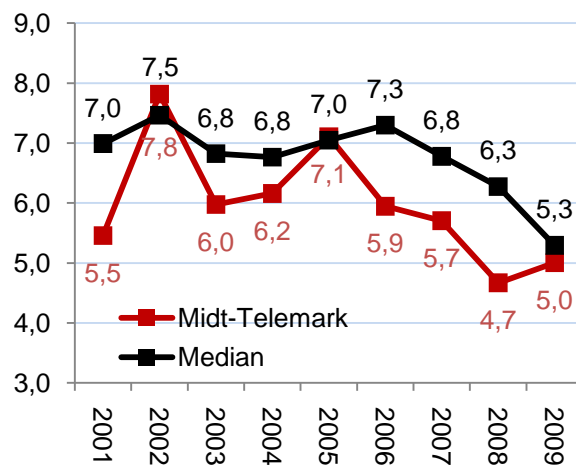
I figur 19 ser vi hvordan etableringsfrekvensen i Midt-Telemark har beveget seg i forhold til middels av regionene siden 2001.

Etableringsfrekvensen i Norge har vært synkende siden 2006. Midt-Telemark hadde relativt høy etableringsfrekvens i 2002 og 2005. I perioden 2006-2008 var etableringsfrekvensen i Midt-Telemark blant de laveste i landet. I 2009 fikk Midt-Telemark som en av få regioner en økning i antall etableringer, og er nå nesten middels av regionene.

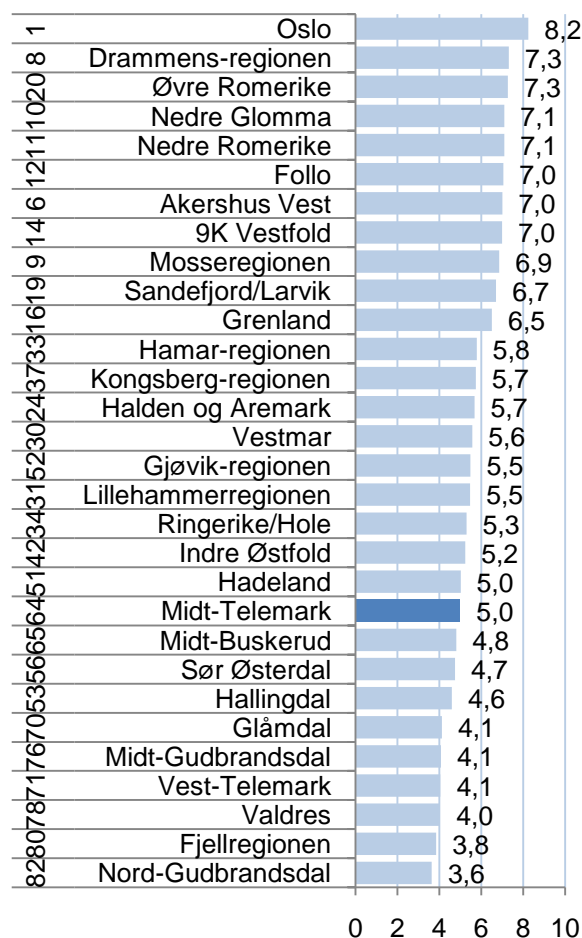
Etableringsfrekvens i regionene

I figur 20 er etableringsfrekvensen for alle regionene på Østlandet i 2009 vist. Det er en ganske stor stabilitet i rekkefølgen mellom regionene når det gjelder etableringsfrekvens. Oslo er nesten alltid på topp.

Midt-Telemark ble nummer 56 av regionene i Norge i 2009, og er nummer 64 for de fem siste årene. Dette er likevel tross alt en del bedre enn i 2007 og 2008 da regionen var på den lite flatterende "ti på bunn" av regionene.

Figur 19: Etableringsfrekvens i Midt-Telemark og medianen av regionene i Norge i perioden 2001-2009.

Figur 20: Etableringsfrekvens i regionene på Østlandet i 2009. Tallene til venstre er rangering blant landets 83 regioner for siste fem år.

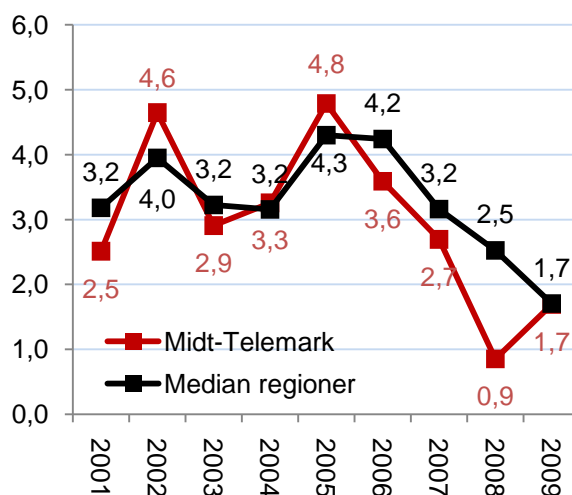
Vekst i antall foretak

I figur 21 ser vi utviklingen i vekst i antall foretak. Det er det samme som etableringsfrekvensen fratrukket nedleggingsraten.

Veksten i antall foretak har sunket mye de siste tre årene.

Her ser vi at i årene 2002 og 2005, da Midt-Telemark hadde høy etableringsfrekvens, var det høyere vekst i antall foretak enn middels av regionene.

I 2008 var veksten i antall foretak i Midt-Telemark spesielt lav. I 2009 er veksten i Midt-Telemark som middels blant regionene i Norge.

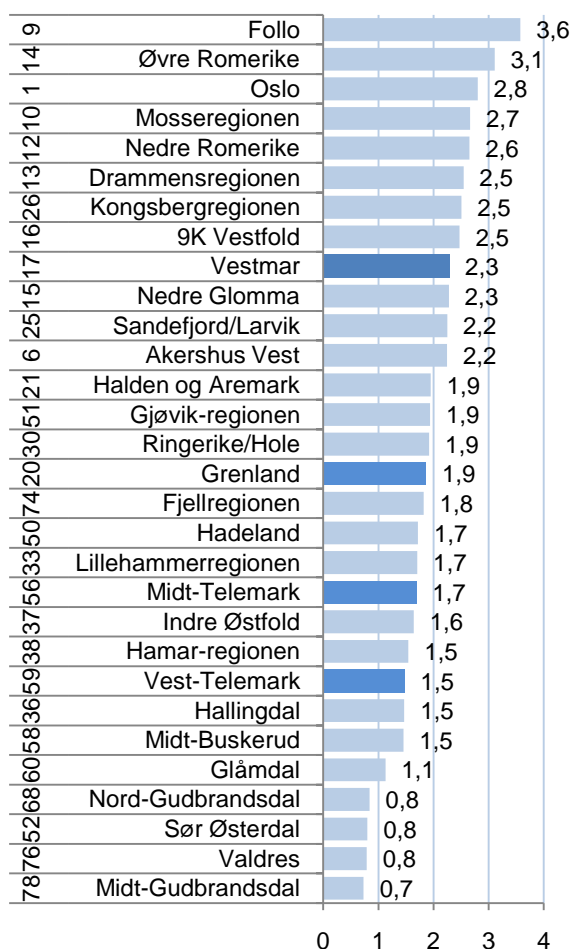
Figur 21: Prosentvis vekst i antall foretak i Midt-Telemark og Norge i perioden 2001-2009.

Vekst i antall foretak i regionene

Vi kan se vekst i antall foretak i regionene på Østlandet i figuren til høyre.

De regionene med høyest vekst er i og rundt Oslo. Med høy befolkningsvekst blir det også behov og marked for flere bedrifter.

Midt-Telemark har en vekst i antall foretak som rangerer regionen som nummer 44 av 83 regioner i 2009. Når det gjelder vekst i antall foretak de fem siste årene, er Midt-Telemark på plass nummer 56.

Figur 22: Prosentvis vekst i antall foretak i regionene på Østlandet i 2009. Tallene til venstre er rangering blant landets 83 regioner for siste fem år.

Betydningen av bransjestrukturen

Det er store variasjoner i etableringsfrekvens mellom ulike bransjer.

Områder som har en stor andel av næringslivet i bransjer med høy etableringsfrekvens, vil automatisk få en høyere etableringsfrekvens enn områder med mange foretak i bransjer med lav etableringsfrekvens.

Vi ønsker derfor å bruke bransjustert etableringsfrekvens som en av indikatorene for etableringsaktiviteten. Vi beregner den bransjusterte etableringsfrekvensen som avstanden mellom faktisk og forventet etableringsfrekvens, gitt bransjestrukturen.

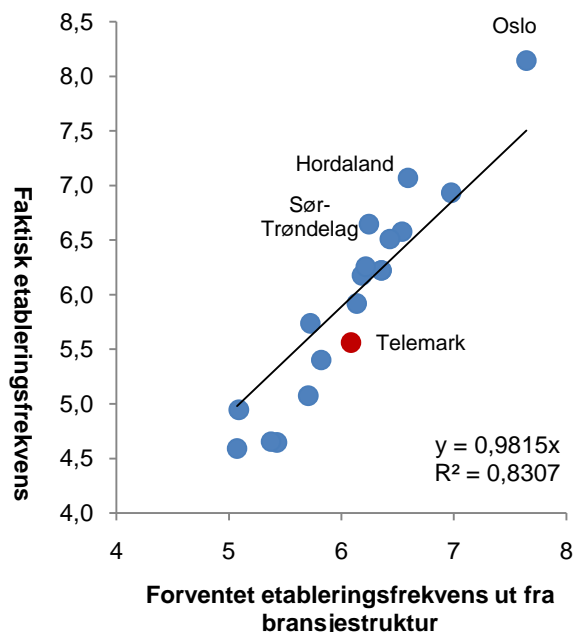
Resultatet av en slik analyse er vist i figur 23ⁱⁱⁱ. Vi ser av R^2 at over 83 prosent av forskjellene i fylkenes etableringsfrekvens kan forklares ut fra bransjestrukturen alene. Mye av de resterende 17 prosentene forklares av forskjeller i befolkningsveksten.

Bransjustert etableringsfrekvens er det samme som den vertikale differansen mellom fylkets posisjon i figuren og linjen som viser forventet etableringsfrekvens.

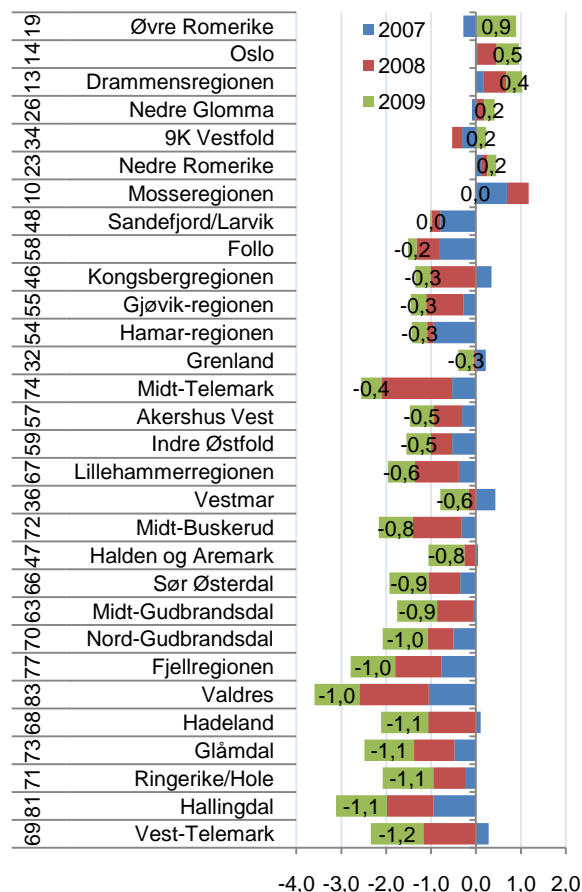
Bransjustert etableringsfrekvens

I figur 24 ser vi hvordan regionene på Østlandet kommer ut når det gjelder den bransjusterte etableringsfrekvensen i 2009. Vi har tatt med resultatene for 2007 og 2008 også, for å vise at det er et visst mønster som går igjen.

Midt-Telemark har 0,4 prosent lavere etableringsfrekvens enn bransjestrukturen tilsier i 2009. Dette plasserer regionen omtrent som middels av regionene på Østlandet, men under middels av regionene i landet.

Figur 23: Sammenhengen mellom faktisk etableringsfrekvens i 2009, og forventet etableringsfrekvens gitt bransjestrukturen i fylkene.

Figur 24: Bransjustert etableringsfrekvens for regionene på Østlandet i 2007, 2008 og 2009. Tallene til venstre er rangering blant landets 83 regioner for perioden 2007-2009.

Etableringsindeksen for regionene

For å oppsummere resultatene har vi laget en etableringsindeks, der vi har brukt de tre delindikatorerne i en samlet etableringsindeks. Vi har summert rangeringsnumrene for å komme fram til de regionene som er best samlet sett når det gjelder etableringsfrekvens, vekst i antall foretak og bransjejustert etableringsfrekvens.

Midt-Telemark kommer ut som nummer 52, og er dermed litt under middels av regionene i landet på den samlede etableringsindeksen. Midt-Telemark er nummer 56 når det gjelder etableringsfrekvens, nummer 46 for bransjejustert etableringsfrekvens og nummer 44 når det gjelder vekst i antall foretak.

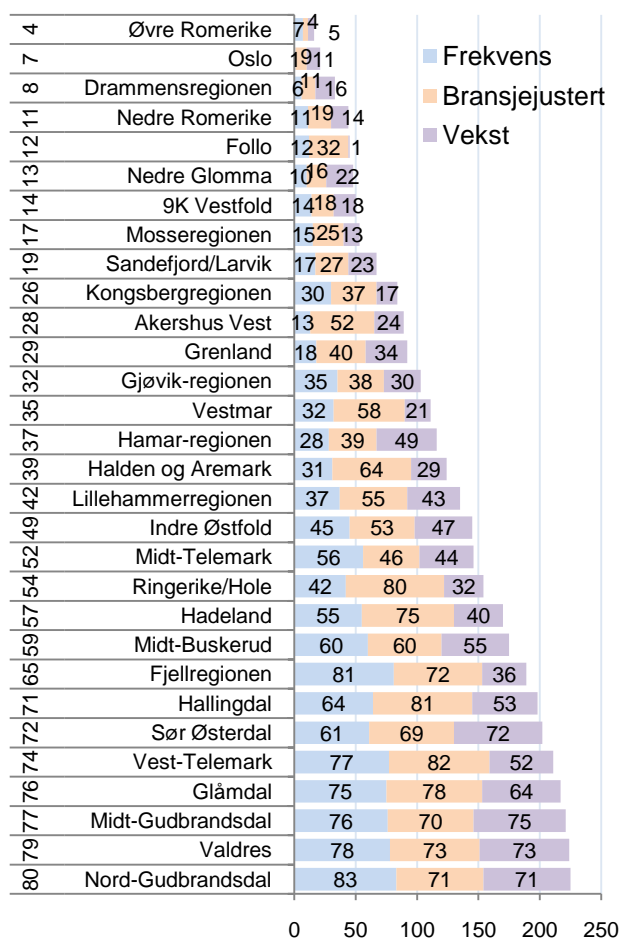
Dette er en kraftig forbedring fra fjoråret, da regionene var blant de ti dårligste.

Regionens utvikling på etableringsindeksen

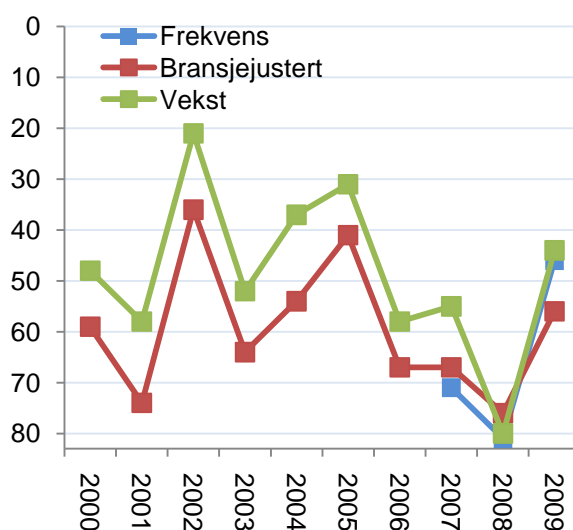
I figur 26 ser vi Midt-Telemarks utvikling for de enkelte indikatorene på etableringsindeksen^{iv}.

Her ser vi at regionen kom usedvanlig dårlig ut i 2008. Denne elendige plasseringen har egentlig vært et mysterium, ettersom det ikke er noen spesielle forhold til skulle tilsi at Midt-Telemark skal være dårligst i etableringer. Regionen har vekst i folketall, som er positivt for etableringer.

Heldigvis forbedret Midt-Telemark seg betraktelig i 2009. Vi ser imidlertid at regionen har vært langt bedre tidligere.

Figur 25: Etableringsindeksen for regionene på Østlandet. Rangering blant de 83 regionene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren, og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

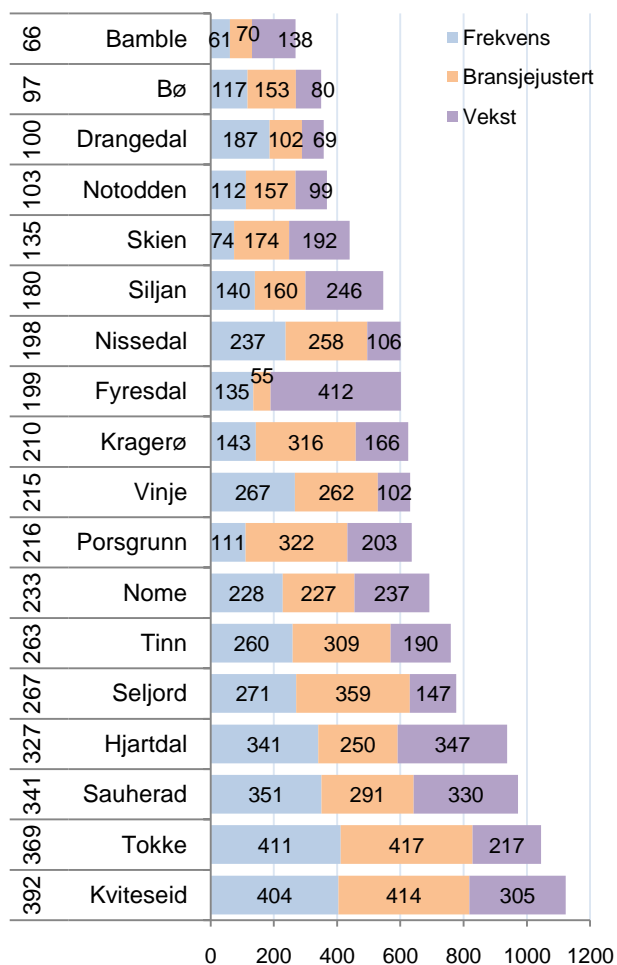
Figur 26: Midt-Telemarks utvikling på indikatorene i etableringsindeksen, målt med regionens rangeringsnummer i forhold til de 83 regionene.

Etableringsindeksen for kommunene

Telemark fikk med tre kommuner blant de 100 beste på etableringsindeksen i 2009. Det var Bamble, Bø og Drangedal. Drangedal har overrasket med svært gode resultat de to siste årene. Det er ikke så ofte at en typisk distriktskommune skårer høyt to år på rad.

At Bø skårer høyt er egentlig naturlig, ettersom de har den høyeste befolkningsveksten.

Nome skårer litt under middels som nummer 233 av 430 kommuner, mens Sauherad er tredje dårligst i fylket på etableringsindeksen i 2009.

Figur 27: Etableringsindeksen for kommunene i Telemark. Rangering blant de 430 kommunene i landet med hensyn til de tre ulike etableringsindikatorerne er vist i figuren, og rangering for den samlede etableringsindeksen i 2009 er vist til venstre.

Lønnsomhet

Vi måler lønnsomheten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første-indikatoren er *andel foretak med positivt resultat før skatt*. Andel lønnsomme foretak varierer mellom bransjer. Den andre indikatoren er derfor *andel foretak med positivt resultat før skatt, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med positiv egenkapital*. Den endelige lønnsomhetsindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre lønnsomhets-indikatorene.

Andel lønnsomme foretak

Andel lønnsomme foretak i Norge falt sterkt fra 2007 til 2008. Nivået i 2008 ble likt med det forrige bunnåret 2001.

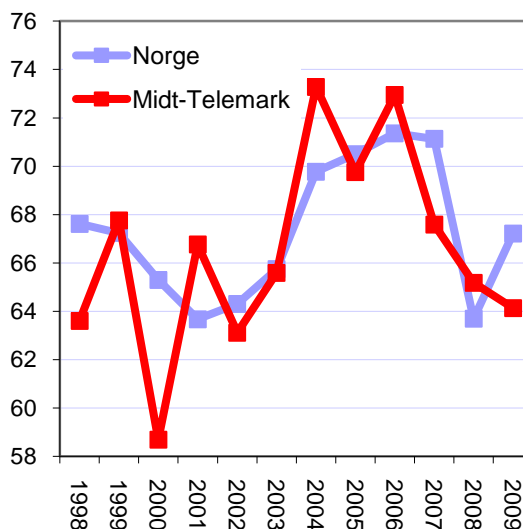
I 2009 økte andelen lønnsomme bedrifter med over fire prosent. Vi skal se senere at andel bedrifter med vekst sank, men likevel greide de fleste bedriftene å tilpasse seg lavkonjunkturen og bedre lønnsomheten.

Midt-Telemark hadde over gjennomsnittlig andel lønnsomme foretak i 2008, men havnet under gjennomsnittet i 2009. Da fikk 64,1 prosent av foretakene i Midt-Telemark overskudd, mot 67,2 prosent på landsbasis.

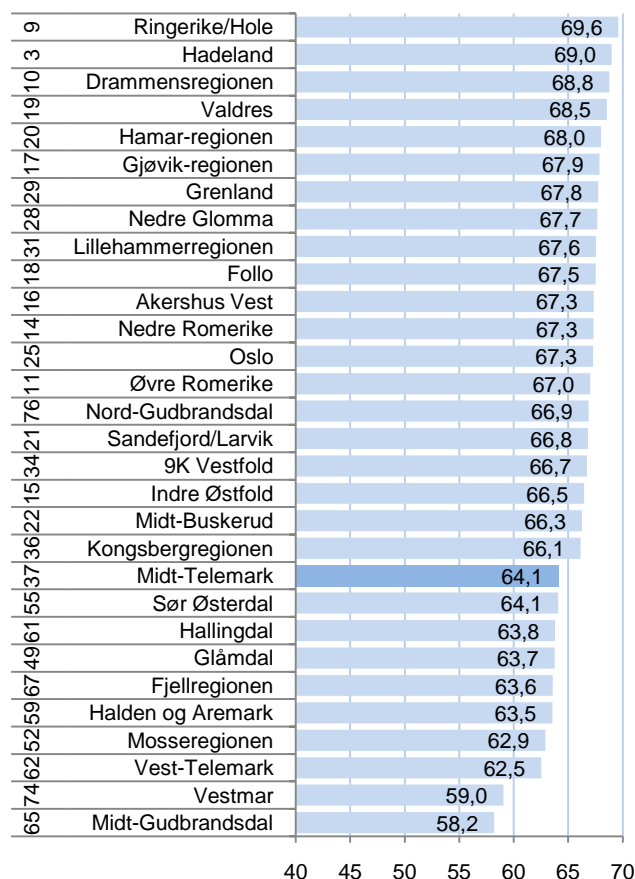
Andel lønnsomme foretak i regionene

Midt-Telemark havnet under middels av 30 regioner på Østlandet i 2009, og var nummer 59 av 83 regioner.

Når vi ser på lønnsomheten i hele den siste femårsperioden, er Midt-Telemark nummer 37 av 83 regioner. Lønnsomheten i næringslivet har dermed vært over middels i Midt-Telemark de siste fem årene.

Figur 28: Andel foretak med positivt resultat før skatt i Midt-Telemark og Norge i perioden 1998-2009.

Figur 29: Andel foretak i regionene på Østlandet med positivt resultat før skatt i 2009. Rangering blant landets 83 regioner for andel lønnsomme foretak siste fem år er vist helt til venstre.

Lønnsomhetsindeksen for regioner

Lønnsomhetsindeksen har tre indikatorer: Andel foretak med positivt resultat før skatt, bransjejustert andel lønnsomme foretak og andel foretak med positiv egenkapital.

Midt-Telemark kom på en 70. plass, som er den dårligste plasseringen noensinne.

Midt-Telemark ble nummer 59 for andel lønnsomme foretak. Etter at vi har justert for bransjestrukturen, ble plasseringen nummer 55.

Midt-Telemark har imidlertid mange foretak med negativ egenkapital. Her er Midt-Telemark nest dårligst i landet. Dette trekker mye ned.

Lønnsomhetsindeksen for kommuner

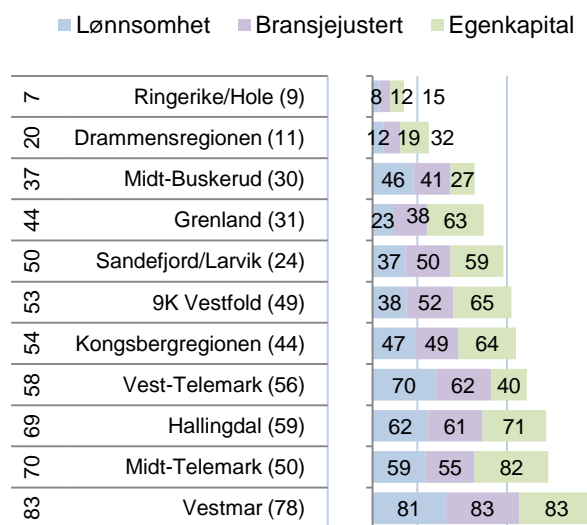
Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Telemark er et sørgelig skue.

Kviteseid er beste kommune på 163. plass av 430 kommuner. Notodden, Porsgrunn og Nissedal er noe bedre enn middels. Resten av kommunene er i nedre halvdel.

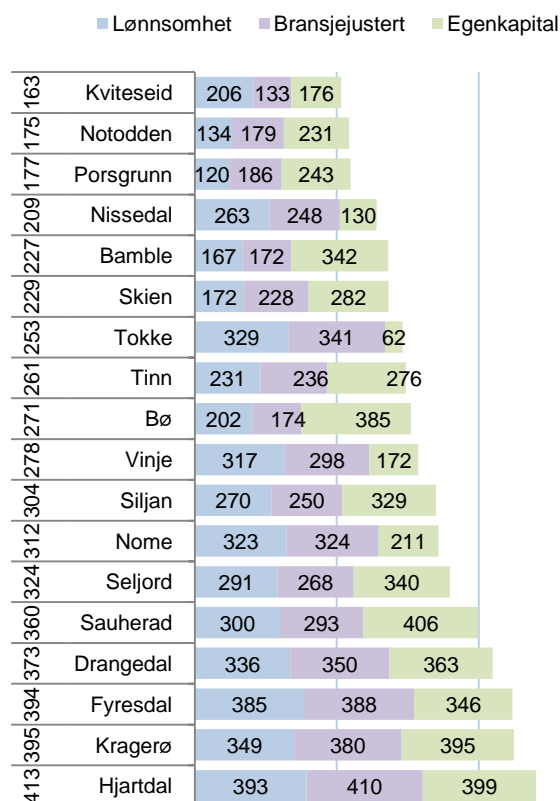
Bø gjør det noe under middels blant kommunene i landet. Bø har over middels andel lønnsomme foretak, både før og etter bransjejustering. Det er imidlertid mange foretak med negativ egenkapital i kommunen.

Nome skårer dårlig på andel lønnsomme foretak, men har noe bedre egenkapitalandel i næringslivet enn middels av kommunene.

Sauherad skårer under middels på alle de tre indikatorene for lønnsomhet, og spesielt dårlig på egenkapital.

Figur 30: Lønnsomhetsindeksen for regionene i BTV. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 83 regionene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorer, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2009 og i parentes rangering for lønnsomhetsindeksen for 2005-2009.

Figur 31: Lønnsomhetsindeksen for kommunene i Telemark. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant de 430 kommunene i landet for de tre lønnsomhetsindikatorer, helt til venstre rangeringsnummer for lønnsomhetsindeksen 2009.

Vekst

Vi måler veksten i næringslivet i regionene ved hjelp av tre indikatorer. Den første indikatoren er *andel foretak med realvekst*. Den andre indikatoren er *andel vekstforetak, justert for bransjestrukturen i regionene*. Den tredje indikatoren er *andel foretak med vekst i verdiskapingen*. Den endelige vekstindeksen er basert på regionenes rangering med hensyn til de tre vekstindikatorene.

Andel vekstforetak

Andel vekstforetak i Norge var historisk høyt i 2007, da 65,2 prosent av foretakene hadde omsetningsvekst høyere enn prisstigningen. Andelen vekstforetak sank bratt i 2008, og sank videre i 2009, da det var 47,5 prosent vekstforetak. Andelen vekstforetak i 2009 er det laveste som er målt.

Midt-Telemark hadde en litt høyere andel vekstforetak enn landsgjennomsnittet i 2007 og 2008.

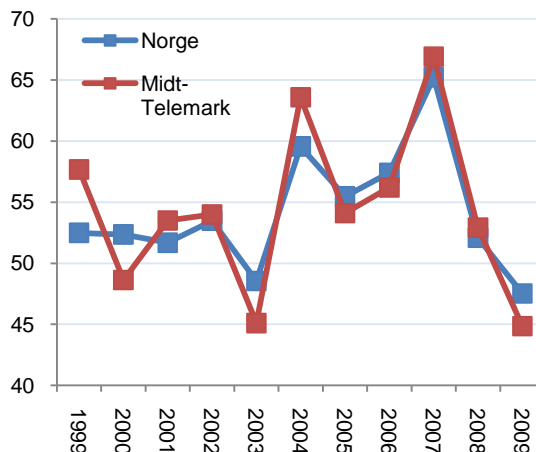
I 2009 sank andel vekstforetak ganske mye i Midt-Telemark, og havnet på 44,9 prosent. På landsbasis er andelen 47,5 prosent.

Andel vekstforetak i regionene

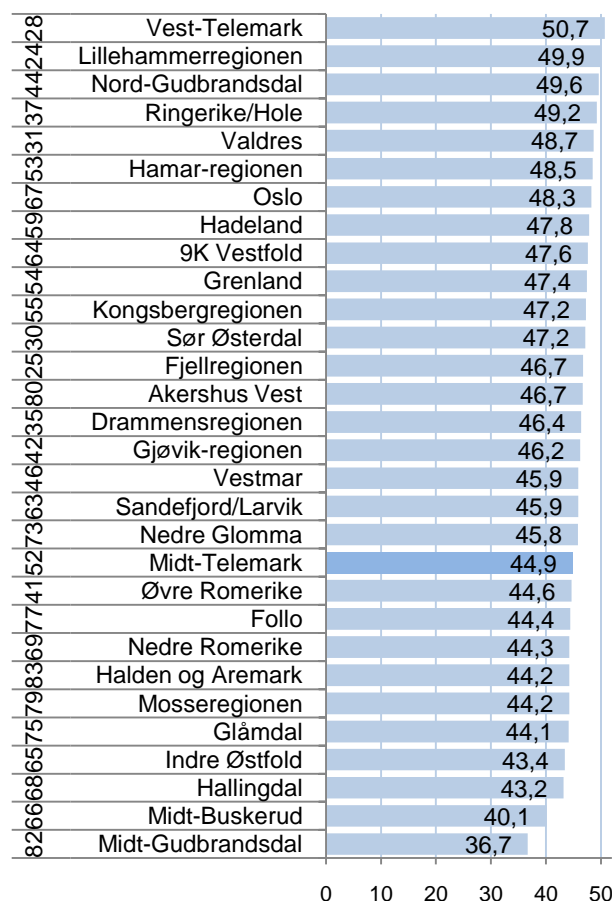
Mange regioner på Østlandet hadde en lav andel vekstforetak i 2009.

Midt-Telemark kom likevel ut under middels av de 30 Østlandsregionene, og ble rangert som nummer 65 av 83 regioner i landet.

Når vi ser på andel vekstforetak de siste fem årene, er Midt-Telemark bare litt under middels som nummer 52.

Figur 32: Andel foretak i Norge og i Midt-Telemark med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i perioden 1999-2009.

Figur 33: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen i regionene på Østlandet i 2009. Rangering blant landets 83 regioner for andel vekstforetak siste fem år er vist helt til venstre.

Vekst i regionene

Vekstindeksen har tre indikatorer for vekst: Andel foretak med omsetningsvekst høyere enn prisstigningen, bransjejustert andel vekstforetak og andel foretak med vekst i verdiskaping.

Av regionene i BTV er det Vest-Telemark som gjør det klart best i 2009. Midt-Telemark gjør det noe under middels som nummer 57.

Midt-Telemark ble nummer 65 for andel vekstforetak. Etter at vi har justert for bransjestrukturen ble Midt-Telemark nummer 58. Den tredje vekstindikatoren er andel foretak med vekst i verdiskaping. Her er Midt-Telemark nummer 34, og gjorde det dermed forholdsvis bra for denne indikatoren.

Vekst i kommunene

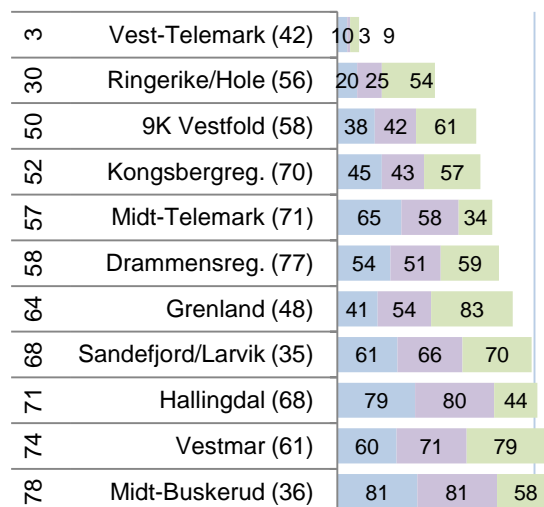
Seljord gjorde det skarpt på vekstindeksen i 2009, og ble nummer 14 av alle de 430 kommunene i landet. Seljord gjorde det bra på alle de tre vekstindikatorene.

Bø kom ut som nummer 94, og er dermed blant de 100 beste kommunene.

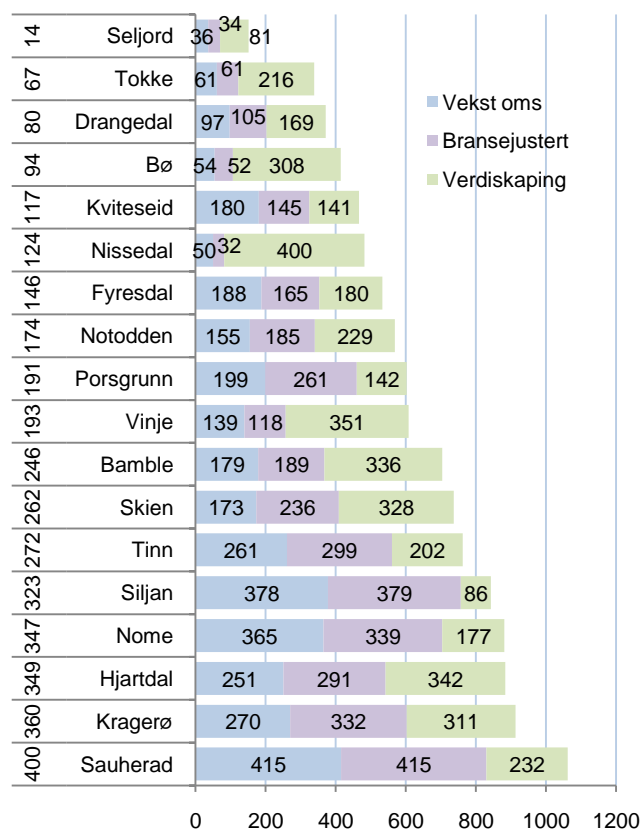
Nome gjorde det dårlig når det gjaldt andel vekstforetak, men litt over middels når det gjaldt andel med vekst i verdiskaping. Rangeringen på vekstindeksen ble til slutt ganske dårlig, som nummer 347.

Sauherad kom sist av kommunene i Telemark, og ble nummer 400 av de 430 kommunene i landet.

■ Vekst oms ■ Bransjejustert ■ Verdiskaping

Figur 34: Vekstindeksen for regionene i BTV. Tallene i figuren er rangeringsnummer blant landets 83 regioner for de tre vekstindikatorene, helt til venstre rangering for vekstindeksen for 2009 og i parentes rangering for vekstindeksen for 2005-2009.

Figur 35: Vekstindeksen for kommunene i Telemark. Tallene i figuren er rangering blant landets 430 kommuner for de tre vekstindikatorene, helt til venstre rangering for vekstindeksen 2009.

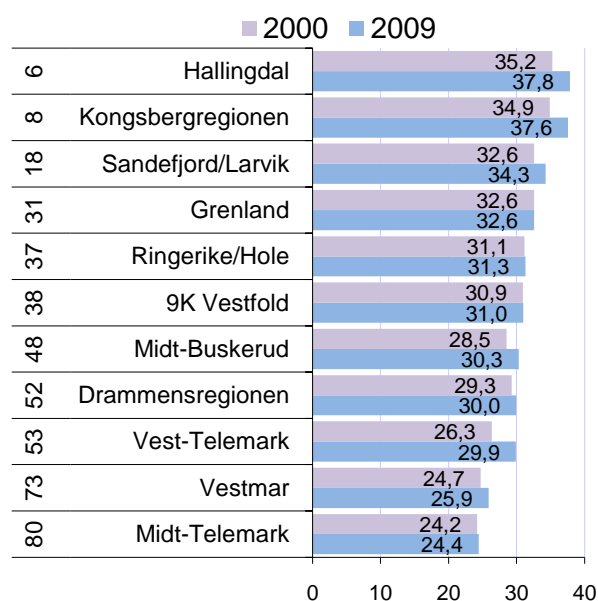
Næringslivets størrelse

I NæringsNM er næringslivets relative størrelse den siste indikatoren vi måler. Dette måles med antall arbeidsplasser i privat næringsliv som prosent av antall innbyggere. Dette kalles også "næringsstetthet".

Hallingdal og Kongsbergregionen har høy næringsstetthet, og er blant de ti regionene i landet med mest næringsliv i forhold til folketallet.

Midt-Telemark har svært lite næringsliv i forhold til folketallet. Antall arbeidsplasser i næringslivet tilsvarer 24,2 prosent. Dette tallet har nesten vært uforandret fra 2000 til 2009.

Det er bare tre regioner i landet som har lavere næringsstetthet enn Midt-Telemark.

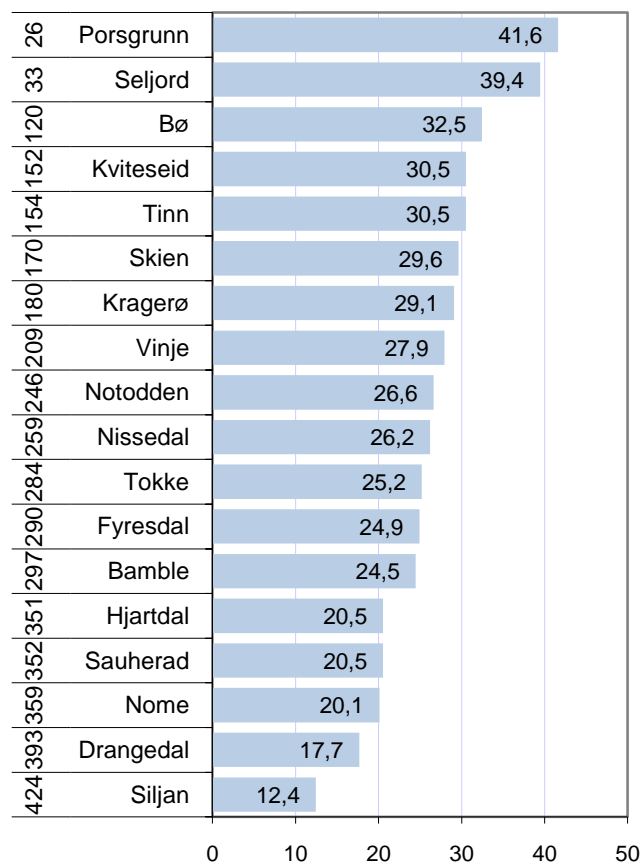
Figur 36: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i regionene i BTV i 2000 og 2009. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner i 2009.

Næringsstetthet i kommunene

Porsgrunn og Seljord har høyest næringsstetthet av kommunene i Telemark. Vi så tidligere at disse kommunene hadde overskudd på arbeidsplasser og netto innpendling. Det er fordi det er mye næringsliv i forhold til folketallet i disse kommunene.

Bø har forholdsvis høy næringsstetthet, og er rangert som nummer 120.

Det er Sauherad og Nome som gjør at regionen har lav næringsstetthet. Antall arbeidsplasser i næringslivet tilsvarer litt over 20 prosent av folketallet i disse kommunene, og de er rangert som henholdsvis nummer 352 og 359 av 430 kommuner i landet.

Figur 37: Antall arbeidsplasser i næringslivet i prosent av antall innbyggere i kommunene i Telemark i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

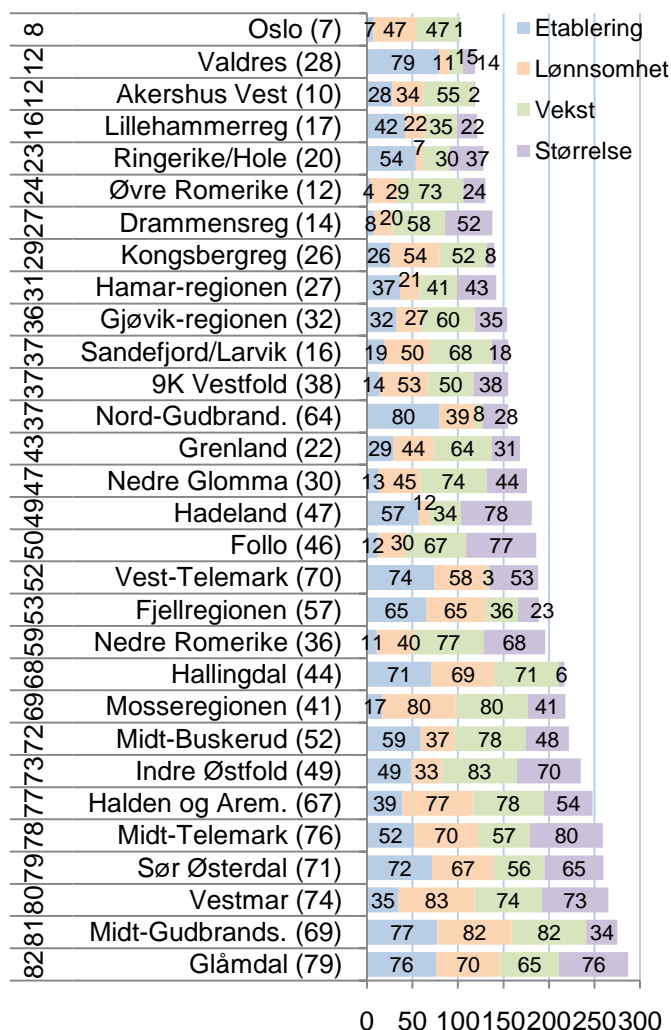
NæringsNM

NæringsNM er en rangering av kommuner, regioner og fylker basert på de indikatorene som er presentert i dette kapitlet. Telemarksforskning har utarbeidet NæringsNM for NHO de siste syv årene. Formålet er å komme fram til et mål som forteller hvordan næringslivet gjør det samlet sett i en region.

Stavangerregionen har vært nummer én i næringsNM i seks år på rad. Vestlandet har åtte av de ti beste regionene i landet i 2009.

Midt-Telemark ble nummer 78 i siste års NæringsNM.

Midt-Telemark gjorde det under middels på alle de fire indikatorene.

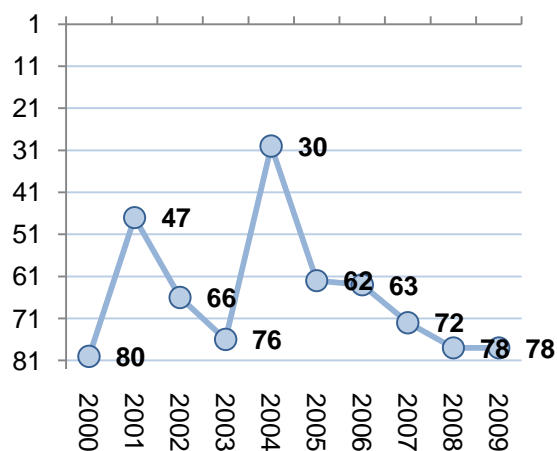

Figur 38: NæringsNM for regionene på Østlandet. Rangering blant landets 83 regioner i 2009 til venstre, og rangering siste fem år i parentes. Rangering for de fire indeksene i figuren.

Midt-Telemarks utvikling

Midt-Telemark fikk sin beste plassering i NæringsNM i 2004, da regionen kom på 30. plass. I de andre årene etter 2000 har regionen vært i nedre halvdel blant de 83 regionene i landet.

De siste to årene har Midt-Telemark blitt nummer 78. Den lave næringsstettheten trekker ned, og forandrer seg langsomt.

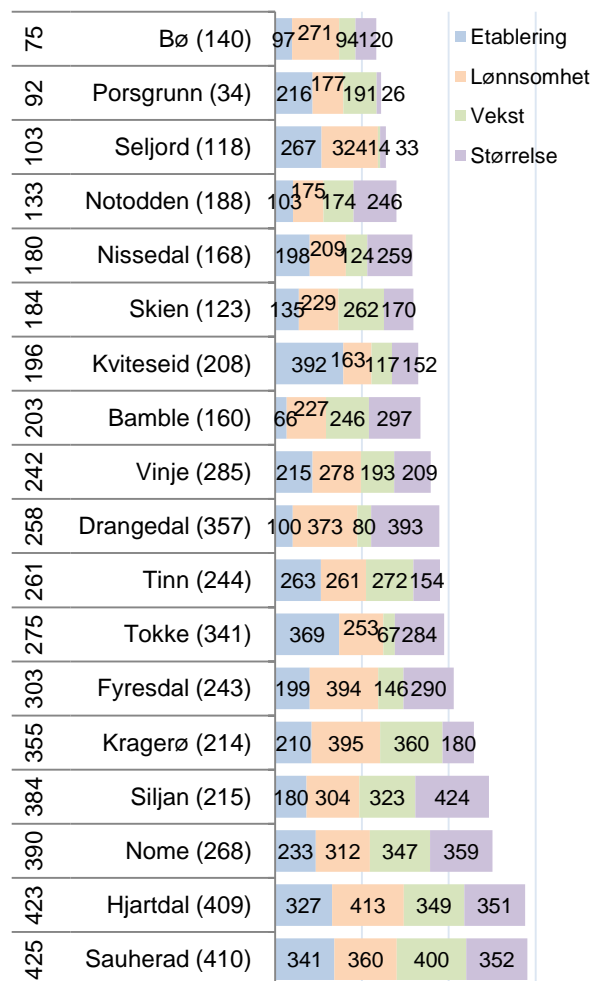

Figur 39: Midt-Telemarks rangering i NæringsNM i perioden 2000-2009.

NæringsNM for kommunene

Bø ble beste kommune i NæringsNM av kommunene i Telemark på en 75. plass. Bø har hatt svært gode plasseringer tidligere. I 2002 var Bø nummer åtte, og i 2004 var Bø nummer 14 av 430 kommuner i landet. 2008 var det eneste året hvor Bø har vært under middels da rangeringen ble så lav som 336. Bø har høyest vekst i folketallet i Telemark, og det påvirker næringslivet positivt.

Nome og Sauherad gjorde det dårlig i siste NæringsNM. Nome ble nummer 390 og Sauherad nummer 425. Det er bare fem kommuner i landet som kom bak Sauherad i siste års NæringsNM.

Figur 40: Resultater fra NæringsNM for kommunene i Telemark. Rangering blant landets 430 kommuner i 2009 til venstre, rangering siste fem år i parentes, rangering for de fire indeksene i figuren.

3. Attraktivitetsbarometeret

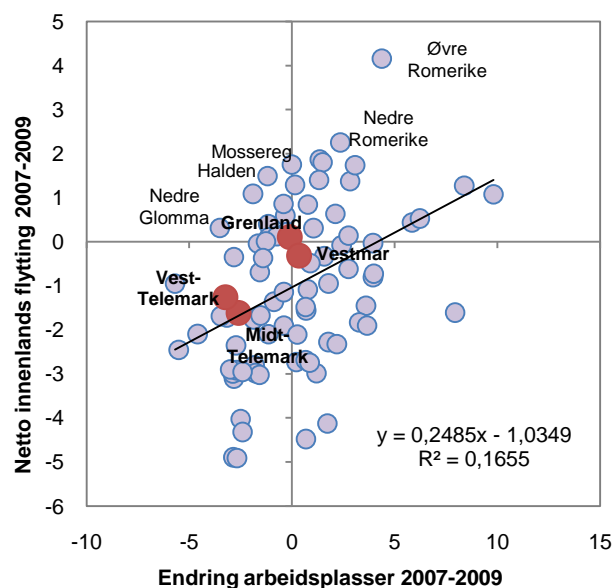
Telemarksforskning har publisert Attraktivitetsbarometeret siden 2006. Attraktivitetsbarometeret er en metode for å identifisere regioner og kommuner som trekker til seg innflyttere i høyere grad enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Slike steder vil få vekst i lokale arbeidsplasser på grunn av høyere befolkningsgrunnlag i neste periode. Attraktivitet med hensyn til bosetting vil da bli en vekstfaktor som kommer i tillegg til vekst i arbeidsplasser.

Attraktivitetsbarometeret tar utgangspunkt i sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst. I figur 41 har vi vist arbeidsplassvekst og netto innenlands flytting i 83 regioner i Norge for perioden 2007-2009, mens figur 42 viser det samme for de 430 kommunene i landet.

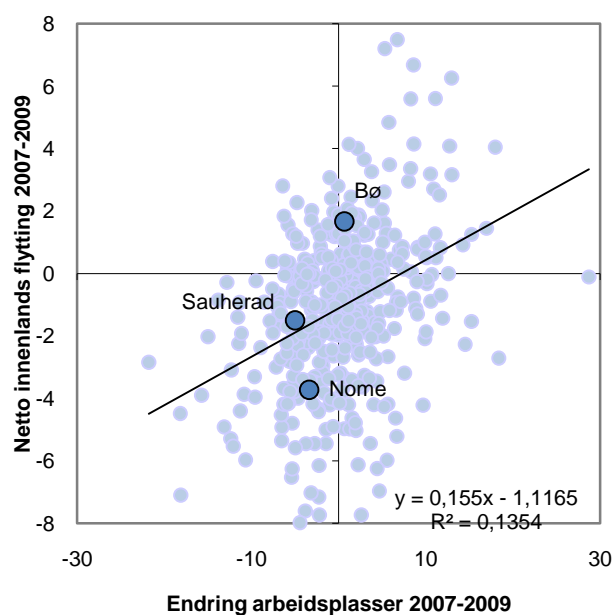
Den svarte linjen i diagrammet viser den forventede nettoflyttingen gitt arbeidsplassveksten. Attraksjonsindeksen er differansen mellom forventet og observert nettoflytting, som kan leses som den vertikale avstanden mellom den faktiske nettoflytting og forventningslinjen. Differansen viser hvor mye nettoflytting en kommune faktisk har hatt fratrukket forventet nettoflytting gitt arbeidsplassveksten. Tallet kan tolkes som hvor høy prosentvis vekst regionen har hatt i folketallet i perioden på grunn av regionens attraktivitet.

Vi kan se at sammenhengen mellom nettoflytting og arbeidsplassvekst er svakere for kommuner enn for regioner. Noe av forklaringen på dette er at det er mindre tilfeldige utslag på regionnivå. På kommunenivå vil også mye av effekten av arbeidsplassvekst "lekke" til nabokommuner gjennom pendling.

Midt-Telemark har svakere arbeidsplassvekst enn middels, og er derfor til venstre i diagrammet i figur 41. Regionen har en netto utflytting, men som forventet ut fra arbeidsplassutviklingen, og framstår dermed som middels attraktiv som bosted. Statistisk sett må en region ha høyere arbeidsplassvekst enn middels for å unngå netto utflytting. Siden de store byene trekker til seg mye innflytting, vil flertallet av regionene få utflytting. På kommunenivå, vist i figur 42, ser vi at Bø har innflytting uten høy arbeidsplassvekst og er attraktiv. Sauherad er litt over middels attraktiv, mens Nome er under middels attraktiv.

Figur 41: Regionene i Norge etter prosentvis endring i antall arbeidsplasser (avstand til median) og netto innenlands flytting i perioden 2007-2009.

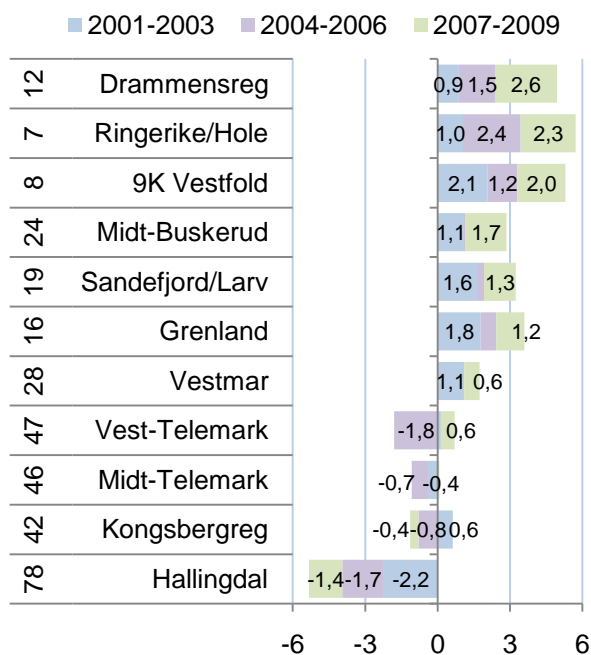
Figur 42: Kommunene i Norge etter prosentvis endring i antall arbeidsplasser (avstand til median) og netto innenlands flytting i perioden 2007-2009.

Regionenes attraktivitet

I figur 43 ser vi hvordan regionene i BTV skårer på attraktivitetsindeksen de siste tre periodene.

Midt-Telemark har hatt bostedsattraktivitet ganske nær middels i alle de tre siste treårsperiodene. I to av periodene har bostedsattraktiviteten vært litt under middels.

Midt-Telemarks rangering når det gjelder bostedsattraktivitet samlet for de tre siste treårsperiodene er 46, som er litt under middels.

Figur 43: Attraktivitetsindeksen for regionene i BTV i de siste tre periodene. Rangering blant landets 83 regioner for periodene samlet til venstre.

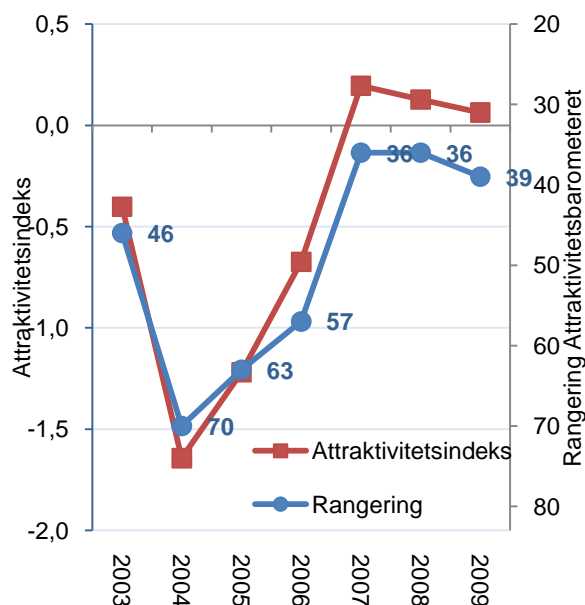
Midt-Telemarks utvikling

I figur 44 ser vi utviklingen til Midt-Telemark på Attraktivitetsbarometeret.

Midt-Telemark var litt under middels attraktiv i 2003. I 2004 sank attraktiviteten mye, og Midt-Telemark ble nummer 70.

Deretter ble bostedsattraktiviteten forbedret hvert år fram til 2007.

I de siste periodene har Midt-Telemark vært litt over middels attraktiv. Gevinsten i forbedret nettoflytting har imidlertid bare vært på noen få promiller.

Figur 44: Utviklingen til Midt-Telemark på attraktivitetsindeksen og rangeringen på Attraktivitetsbarometeret i perioden 2003-2009.

Attraktivitet i kommunene

Porsgrunn har vært mest attraktiv som bosted de siste tre treårsperiodene. Siljan, Notodden, Skien og Bø følger like etter. Disse kommunene har økt sitt folketall med 4-5 prosent de siste ni årene som følge av større innflytting enn arbeidsplassveksten tilsier.

Bø har vært spesielt attraktiv i den siste perioden, etter å ha vært under middels attraktiv i den første.

Sauherad var lite attraktiv i perioden 2003-2006, og tapte mye i den perioden. I periodene før og etter var Sauherad litt over middels attraktiv.

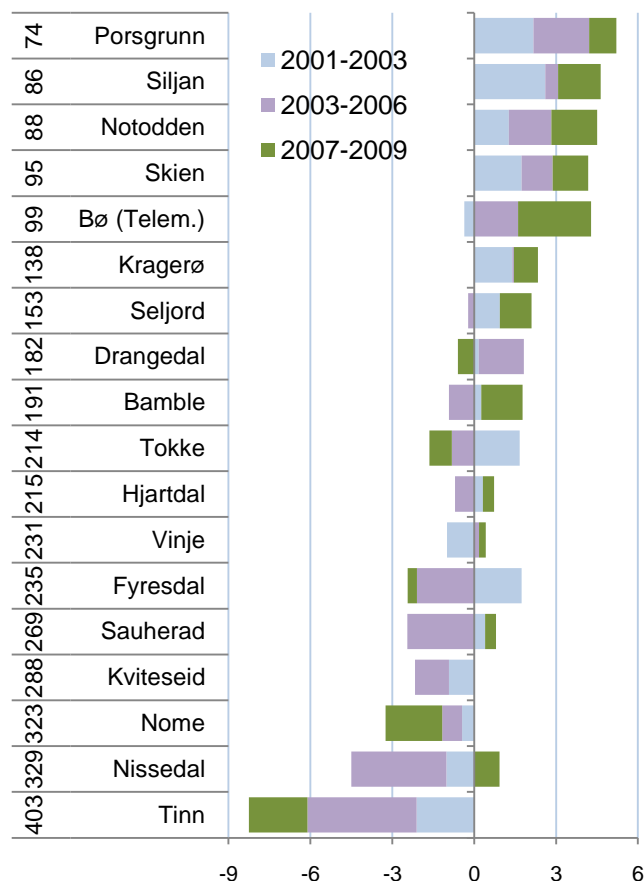
Nome har vært under middels attraktiv i alle de tre periodene, men spesielt i den siste.

Kommunenes utvikling er vist i figur 46.

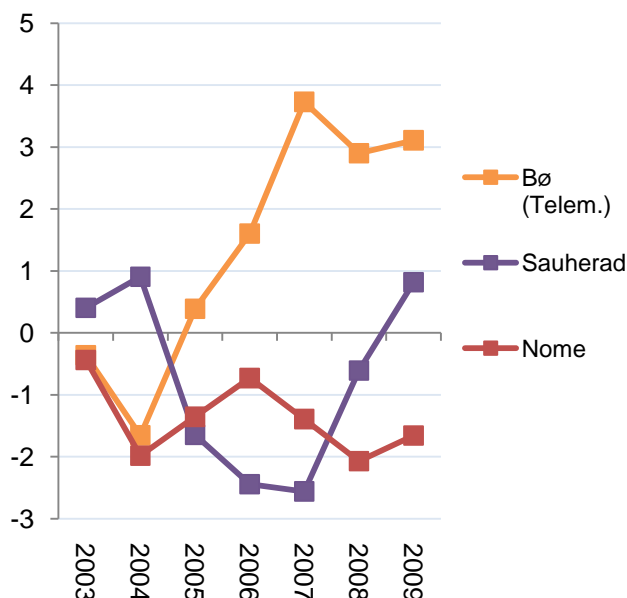
Bø startet som under middels attraktiv i de to første periodene. Deretter klatret Bø opp til et høyt nivå i de tre siste periodene. Når Bø skårer mellom 3 og 4 på attraktivitetsindeksen, betyr det at Bø har fått en ekstra innflytting som øker folketallet med mellom 3 og 4 prosent på grunn av høy bostedsattraktivitet.

Sauherad startet som attraktiv i den første perioden. Deretter kom det en periode med lav attraktivitet. I siste periode har Sauherad økt attraktiviteten til over middels.

Nome har vært under middels attraktiv i alle periodene, uten spesielt store utslag.

Figur 45: Attraktivitetsindeksen til kommunene i Telemark de siste tre periodene. Rangering blant landets 430 kommuner for periodene samlet til venstre.

Figur 46: Utvikling på attraktivitetsindeksen for kommunene i Midt-Telemark.

3.1 Hva forklarer bostedsattraktivitet?

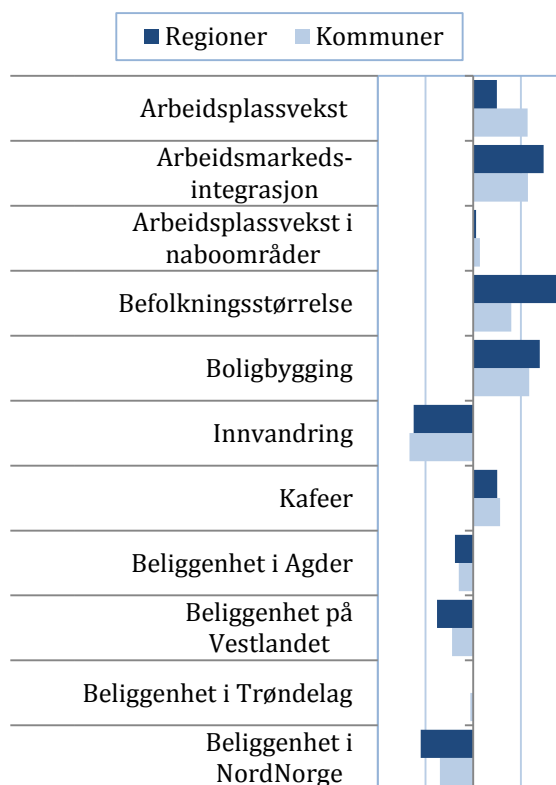
Figur 47 viser faktorer som vi har funnet har sammenheng med nettoflytting, og antar påvirker attraktivitet. Lengden på søylene viser hvor stor forklaringskraft de enkelte faktorene har, og retningen til søylene viser om faktorene har positiv eller negativ sammenheng med flyttestrømmene.

Arbeidsmarkedsfaktorer

Arbeidsplassvekst i egen kommune har sterk sammenheng med flyttebalansen i kommunen. Arbeidsplassvekst i egen region har også en positiv effekt, men er noe mindre viktig. Arbeidsplassvekst i nabokommuner og nabo-regioner har en svak, men positiv betydning for flyttebalansen. Arbeidsmarkedsintegrasjon er derimot en viktig faktor for nettoflytting og attraktivitet. Denne indikatoren viser hvor godt kommunen eller regionen er integrert med omliggende bo- og arbeidsmarked, og sier noe om mulighetene for å pendle. Gode pendlingsmuligheter er noe som gjør det mulig å bosette seg eller bli boende i et område. God tilgang til arbeidsmarked er positivt for bosettingen, uavhengig om arbeidsmarkedet er i egen kommune eller region.

Befolkningsstørrelse

Sentrale steder med en stor befolkningsstørrelse har høy innflytting. Flyttemønsteret går i retning steder med en allerede stor befolkning, og befolkningsstørrelse i seg selv kan være en tiltrekkende faktor. Byer er spesielt attraktive for unge voksne, mens mindre kommuner i omlandet til byer er attraktive for familier. Samtidig er høy befolkningsstørrelse et resultat av at stedet historisk sett har vært attraktivt.

Figur 47: Faktorer som har sammenheng med nettoflytting.

Boligmarked

Boligbygging i et område viser om det er tilgjengelige boliger for innflyttere, og er en viktig forklaring på steders attraktivitet. Kommuner med høy boligbygging er mer attraktive. Høy attraktivitet fører til høyere etterspørsel etter boliger og dermed mer boligbygging, men samtidig er tilgjengelige boligtomter antagelig også en attraktivitetsfaktor i seg selv. Mangel på boliger og høye priser i sentrale områder tvinger mange til å bosette seg i nærliggende kommuner, og mange av kommunene med høy boligbygging er små kommuner som ligger i nærheten av større byer. Kommuner kan gjennom sentrums- og arealplanlegging påvirke hvor attraktivt det er å bygge boliger.

Kaféfaktoren

Kaféfaktoren har en klar, positiv sammenheng med nettoflytting. Kaféfaktoren viser hvor stor andel av befolkningen som er ansatt i kafeer, restauranter og puber, og kan være en indikator på at det eksisterer mange sosiale møteplasser. Dette kan være en faktor som tiltrekker og holder på befolkningen, men høy innflytting fører til en ung og antageligvis mer urban befolkning som etterspør og skaper slike tilbud. Denne positive sammenhengen gjelder for alle typer steder, både sentrale og mindre sentrale.

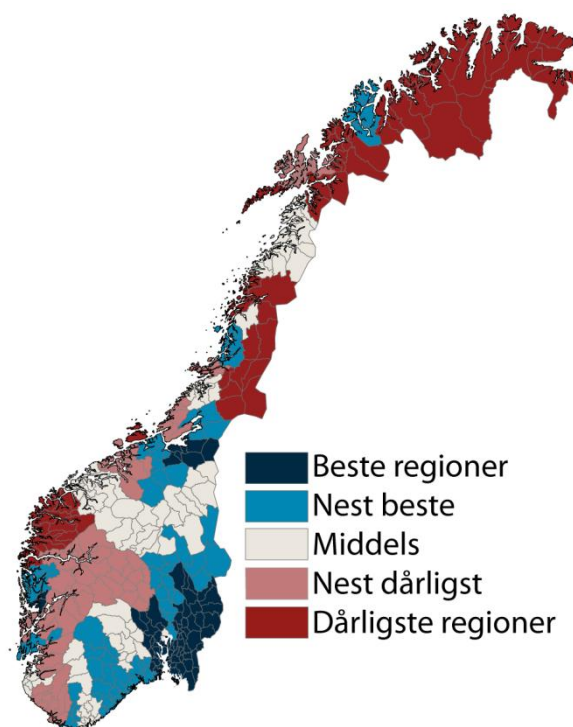
Innvandring

Innvandring har en sterk, negativ sammenheng med nettoflytting. Dette er på grunn av at innvandrere er mer mobile, og ofte flytter videre til et annet sted i Norge etter første bo-setting. Når de flytter videre, blir dette registrert som innenlands flytting. Høy innvandring fører til lav attraktivitet, siden de kommunene som tar i mot mange innvandrere ofte har høy utflytting i neste omgang. I denne sammenhengen blir høy innvandring en årsak til lav attraktivitet. På den andre siden har noen steder høy attraktivitet på grunn av at mange innvandrere har flyttet dit. Dette ser man for eksempel i mange kommuner sentralt på Østlandet, siden innvandrere ofte flytter til mer sentrale kommuner. Her vil den store innvandrerbefolkningen være et resultat av at kommunene har vært attraktive for innvandrerbefolkningen i andre norske kommuner. Den høye mobiliteten til innvandrere fører til at innvandreres flyttemønster har en sterk påvirkning på attraktivitetsindeksen. Kommunene med høyest innflytting av innvandrerbefolkningen har samtidig høye plasseringer på attraktivitetsindeksen, mens kommunene med høyest utflytting av innvandrerbefolkningen også har lav attraktivitet. Det er derfor viktig for et sted å framstå attraktivt for innvandrere. Innvandrerbefolkningen er imidlertid ikke en ensartet gruppe, og det ser ut til å være forskjell ut fra blant annet innvandringsgrunn. Å ha en høy andel innvandrere fra typiske flyktningland bidrar negativt, siden mange av disse vil flytte til en annen kommu-

ne, mens det ikke er slik for innvandrere fra arbeidsinnvandringsland.

Regional lokalisering

Det er systematiske regionale forskjeller i attraktivitet mellom landsdelene, som figur 48 viser. Spesielt steder i Nord-Norge har en systematisk dårlig flyttebalanse sammenliknet med steder på Østlandet. Dette vil si at selv om alle andre faktorer skulle være like, vil kommuner og regioner i Nord-Norge allikevel ha en dårligere flyttebalanse. Steder på Vestlandet og Sørlandet har også dårligere flyttebalanse sammenliknet med Østlandet. Beliggenhet i Trøndelag skiller seg derimot ikke systematisk fra Østlandet.

Figur 48: Attraktivitetsbarometeret for regioner for perioden 2007-2009.

Hva fanger bostedsattraktivitet ikke opp?

De forklaringsfaktorene vi har funnet, viser seg å ha rimelig stor forklaringskraft, de kan forklare en stor andel av variasjonen i flytting. Allikevel mener vi det er flere gode grunner til å utvide attraktivitetsbegrepet og metoden for å måle attraktivitet.

Ett av de viktigste funnene fra arbeidet med bostedsattraktivitet er at arbeidsmarkedsfaktorene er sentrale som forklaringsfaktorer for variasjon i flytting og bostedsattraktivitet. Kunnskapen om at arbeidsplasser er viktig for bosetting er i seg selv ikke spesielt overraskende. For at det skal være relevant for regionalt utviklingsarbeid, er det behov for å analysere nærmere *hva* slags arbeidsplasser som er viktige.

Attraktivitetsbarometeret peker videre på at det ikke kun er arbeidsmarkedet i egen kommune som er viktig, men hvor godt arbeidsmarkedet i regionen er og hvor integrert bo- og arbeidsmarkedsområdene er.

En konsekvens av metoden for å måle bostedsattraktivitet, som ofte vekker motforestillinger, er at metoden favoriserer mindre bostedskommuner i utkanten av sterke arbeidsmarkedsregioner. Disse kommunene har kanskje selv ikke jobbet aktivt med næringsutvikling, men er attraktive som en konsekvens av at de er lokalisert i nærheten av andre sterke arbeidsmarkedskommuner. En annen gruppe kommuner som kan komme godt ut på attraktivitetsbarometeret, er kommuner

som har hatt sterk nedgang i arbeidsplasser, men likevel beholdt en stor andel av befolkningen. Det kan stride mot folks oppfatning av attraktivitetsbegrepet at slike kommuner blir omtalt som attraktive.

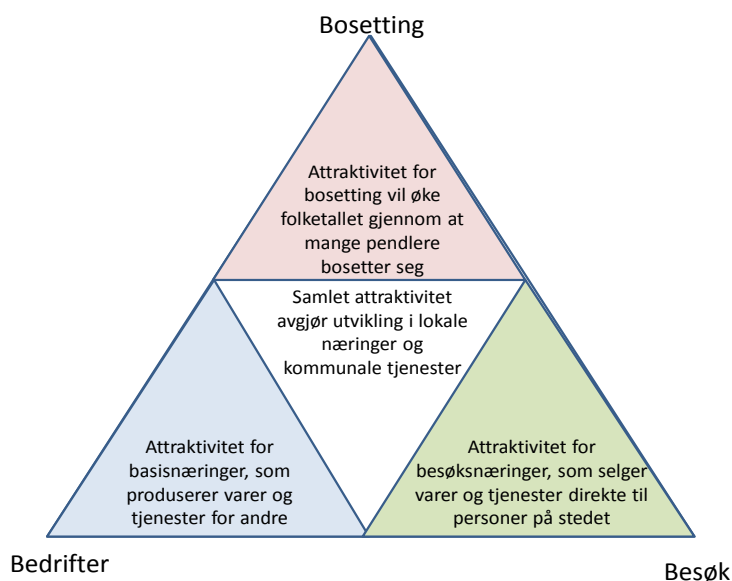
Attraktivitetsbegrepet i seg selv er en kilde til debatt. Attraktivitetsbarometeret har en avgrenset definisjon av attraktivitet, ettersom det bare fokuserer på attraktivitet som bosted. Dette er én dimensjon, mens det kan være andre dimensjoner som også er verdt å inkludere i et attraktivitetsbegrep.

Mange regioner oppfatter seg selv som attraktive, selv om de ikke hevder seg i konkurransen om tilflytting. Noen steder føler seg attraktive fordi de tiltrekker besøkende på grunn av vakker natur, kulturelle tilstelninger eller spesielle attraksjoner, mens andre kan føle at de er attraktive på grunn av at de har et dynamisk næringsliv og er et viktig arbeidsmarked som gavner bostedene i omlandet.

Dette er noe av bakgrunnen for at vi nå er i gang med å utvikle en utvidet metode for å analysere stedlig attraktivitet: Attraktivitetspyramiden.

4. Attraktivitetspyramiden

Attraktivitetspyramiden er en modell for å forstå steders utvikling, vekst eller nedgang. Samtidig er Attraktivitetspyramiden et verktøy for å utvikle strategier for stedsutvikling. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at steder utvikler seg i henhold til deres attraktivitet langs tre dimensjoner: Besøk, bosetting og bedrifter.

Figur 49: Attraktivitetspyramiden

Steder kan være attraktive for bedrifter og trekke til seg næringsliv som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen. Dette genererer arbeidsplasser som bidrar til bosetting og arbeidsplasser i lokal tjenesteyting. Steder som er attraktive for besøk vil få høy aktivitet i det næringslivet som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Dette er både tradisjonell turisme som hotell og restaurant, aktiviteter, underholdning og kultur og detaljhandel. Steder som er attraktive å bo i, vil ha flere innbyggere enn det er arbeidsplassgrunnlag for. Dermed vil det være mange som bor på stedet og pendler ut.

Vi vil først finne ut hvor stedene befinner seg i dag. Ved å analysere hvor stor andel av sysselsettingen som tilhører de tre dimensjonene, vil vi finne stedets profil. Deretter skal vi se på utviklingen langs de tre aksene, for å finne ut hvor attraktive stedene har vært for de uli-

ke dimensjonene de siste årene. Til slutt skal vi slå sammen de tre dimensjonene og se på den samlede utviklingen i attraktivitet. Summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

Profilen til stedene, og siste års utvikling vil være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Skal regionen satse der den har sin styrke? Eller skal regionen satse på å utligne sine svakheter?

I denne første rapporten om Attraktivitetspyramiden, har vi begrenset oss til en beskrivelse av tilstand og utvikling. Med indikatorene på plass, kan vi starte arbeidet med å forklare årsakssammenhenger og identifisere mulige tiltak for regionene.

Utviklingen over tid

De siste ti årene har antall arbeidsplasser i basisnæringene sunket i Norge. Basisnæringene er industri, primærnæringene og teknologiske tjenester. Basisnæringene er i sum følsomme for konjunkturer og svinger mer enn andre næringer.

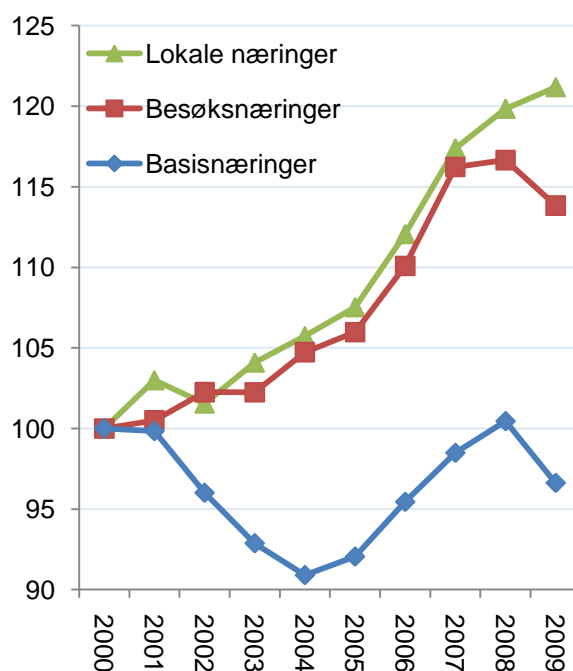
Antall arbeidsplasser i besøksnæringene, som er næringer innenfor reiseliv, aktiviteter og handel, har økt med nesten 14 prosent fra 2000 til 2009. Besøksnæringene blir også påvirket av konjunkturer, og falt med 2,8 prosent fra 2008 til 2009.

Arbeidsplasser knyttet til lokal virksomhet øker mest. Dette er arbeidsplasser i kommunene, i bygg og anlegg og personlige tjenester utenom besøksnæringene. Lokale arbeidsplasser er lite følsomme for konjunkturer. De lokale arbeidsplassene er nært knyttet til befolkningsgrunnlaget. Dermed vil steder som er attraktive som bosted, og som gjennom dette øker befolkningen, få sterkest vekst.

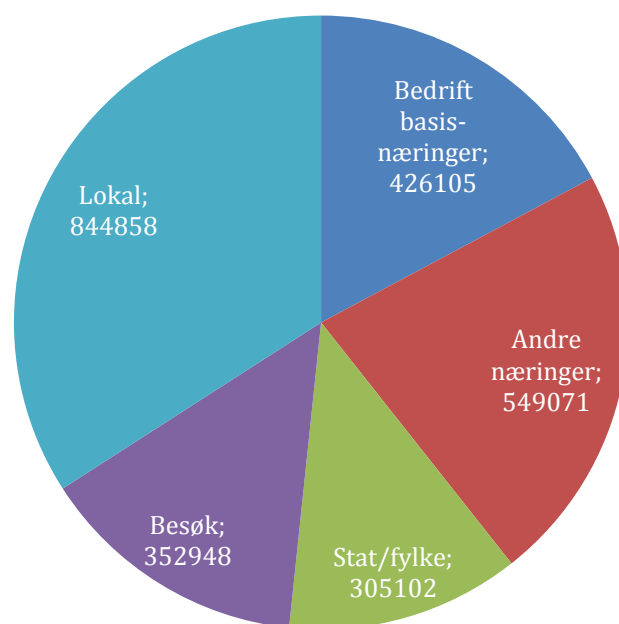
Den lave veksten i basisnæringene og den høye veksten i besøksnæringene og lokale næringer, betyr at attraktivitet for besøk og bosetting gradvis blir viktigere, og at attraktivitet for bedrifter i basisnæringene blir mindre viktig.

Sammensetningen av arbeidsplassene

I tillegg til de tre kategoriene som er vist i figur 50, er det arbeidsplasser i stat og fylke, og i andre næringer. Andre næringer er hovedsakelig tjenester som ikke er direkte konkurranseutsatte. Både arbeidsplasser i stat/fylke og de andre næringene er ofte senterfunksjoner som er konsentrert til de største byene og regionale sentre. Dette er også tjenester som produseres til andre, og kunne vært i samme kategori som basisnæringene. Disse senterfunksjonene er imidlertid sjelden i fokus for lokalt eller regionalt næringsarbeid. Slike senterfunksjoner, særlig i statlig virksomhet, blir lokalisert i politiske prosesser. Her vil eventuelle lokale tiltak som oftest være politisk løbving.

Figur 50: Utvikling av antall arbeidsplasser i Norge i basisnæringer, besøksnæringer og lokale næringer, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 51: Arbeidsplassenes sammensetning i Norge i 2009.

4.1 Besøksnæringer

Med attraktivitet for besøk menes attraktivitet for næringsliv som selger varer og tjenester direkte til personlige kunder. Besøksnæringene omfatter hotell- og restaurantnæringene, som kan kalles tradisjonelt reiseliv. I tillegg er næringsvirksomhet knyttet til aktivitet, kultur og underholdning også besøksnæringer. Dette er virksomhet som krever personlig oppmøte for kundene. Den største bransjen i besøksnæringene er imidlertid detaljhandel.

Når vi skal beregne størrelse på og utvikling i besøksnæringene for regioner og kommuner, må vi ta hensyn til at besøksnæringene også har mye av sin omsetning knyttet til egen befolkning. Derfor trekker vi fra et beregnet gjennomsnitt som bransjene handel, servering og aktiviteter har i Norge. For overnatting regner vi med at all aktivitet stammer fra besøk. Dermed vil en del regioner ha en ”negativ besøksbalanse”. Dette er regioner hvor befolkningen i stor grad besøker andre regioner for handel, restaurantbesøk og aktiviteter.

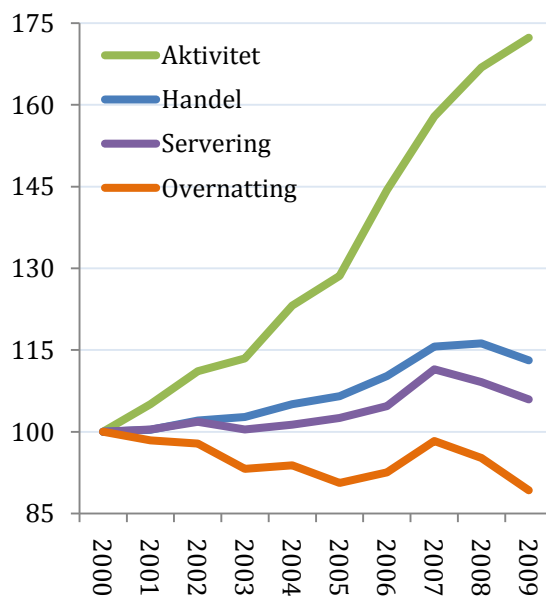
I figur 52 ser vi utviklingen av besøksnæringene nasjonalt. Aktiviteter, som består av kultur og underholdning og arrangementer, har økt raskt. Handel og servering øker litt, mens det er synkende antall arbeidsplasser i overnatting.

Besøksnæringene i regionene

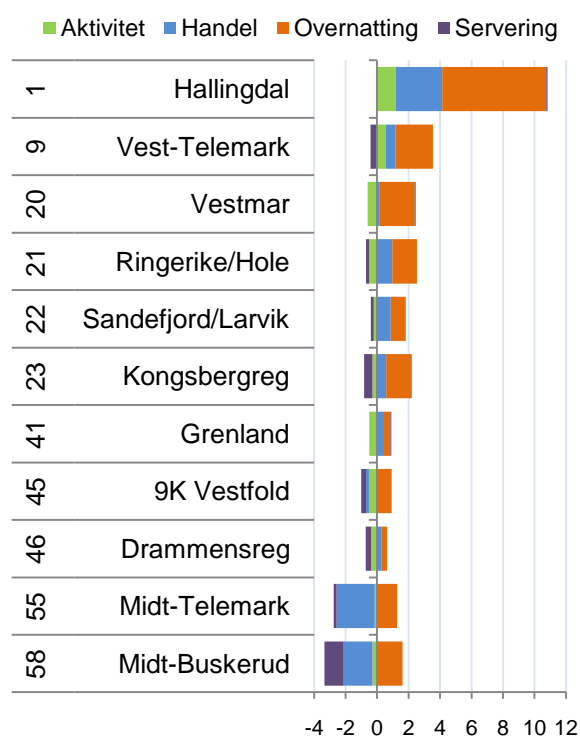
I figur 53 ser vi hvordan regionene i BTV kommer ut med hensyn til bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene.

Midt-Telemark har middels antall arbeidsplasser i overnatting i forhold til samlet sysselsetting. Midt-Telemark har en ganske stor handelslekkasje, og dermed få arbeidsplasser i handel.

Samlet sett er Midt-Telemark rangert som nummer 55 av 83 regioner når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringer.

Figur 52: Utvikling av antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

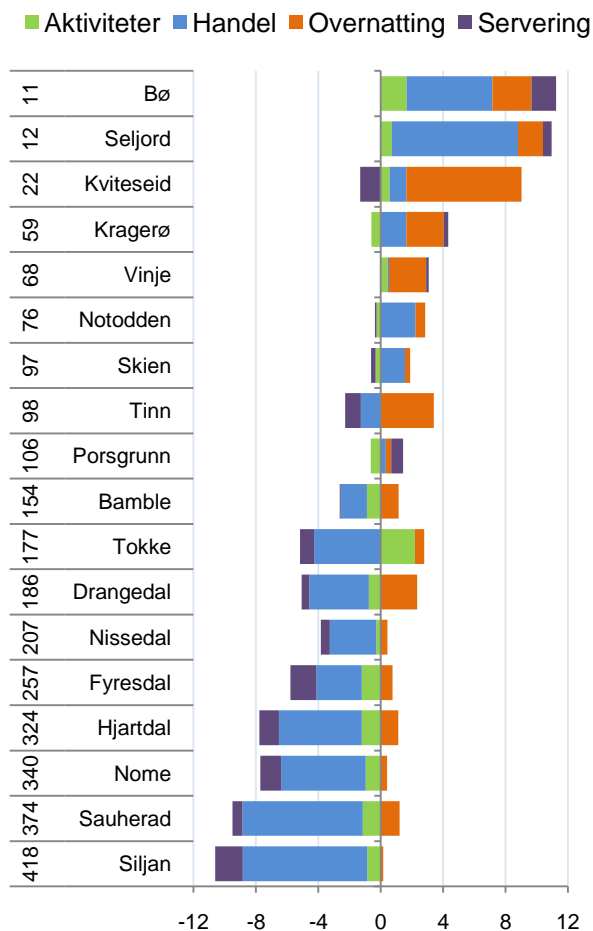

Figur 53: Bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene i regionene i BTV i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 83 regioner.

Besøksnæringene i kommunene

Bø og Seljord er de mest utpregede besøkskommunene i Telemark, og er nummer 11 og 12 av de 430 kommunene i landet når det gjelder konsentrasjon av besøksnæringer. Begge kommunene har et stort handelsoverskudd som bidrar mye til det.

Nome og Sauherad har svært lite av besøksnæringer, og svært stor handelslekkasje. I disse kommunene er det antakelig mange som handler i Bø, Notodden og Grenland. Dette reduserer sysselsettingen mye. I Sauherad ville samlet sysselsetting vært ti prosent høyere, dersom det ikke var handelslekkasje.

Figur 54: Bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene i kommunene i Telemark i 2009. Til venstre vises rangering blant landets 430 kommuner.

4.2 Basisnæringer

Med attraktivitet for bedrifter menes attraktivitet for basisnæringer. Her tenker vi på konkurranseutsatt virksomhet som produserer varer og tjenester som selges ut av regionen, enten som eksport til andre land, eller til kunder nasjonalt.

Vi kan dele opp basisnæringer i tre kategorier; naturbasert virksomhet, industri og teknologiske tjenester. Naturbasert virksomhet inkluderer landbruk, fiske, havbruk og bergverk, mens teknologiske tjenester vil være IT, telekom, engineering og liknende.

De ulike kategoriene har utviklet seg forskjellig, som det framgår av figur 55.

Teknologiske tjenester har hatt sterk vekst, og har vokst med 27,9 prosent på landsbasis fra 2000 til 2009.

Industrien har gått i bølger, men den langsiktige trenden er klart negativ. Industrien har hatt en nedgang på 11,2 prosent fra 2000 til 2009. Det er imidlertid ganske store forskjeller i ulike industribransjer, og noen regioner har hatt vekst i industrien også.

Naturbaserte næringer synker ganske jevnt, og har hatt en nedgang på 13,3 prosent.

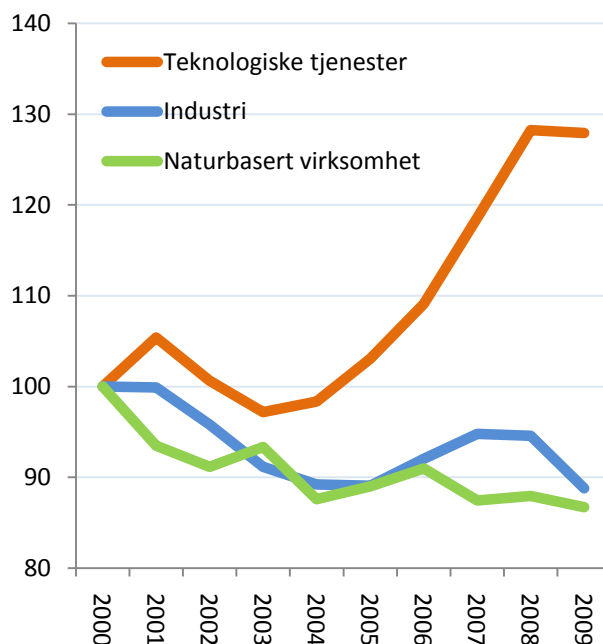
Det er dermed de regionene som har lyktes i å trekke til seg teknologiske tjenester som har lyktes best.

Basisnæringer i regionene

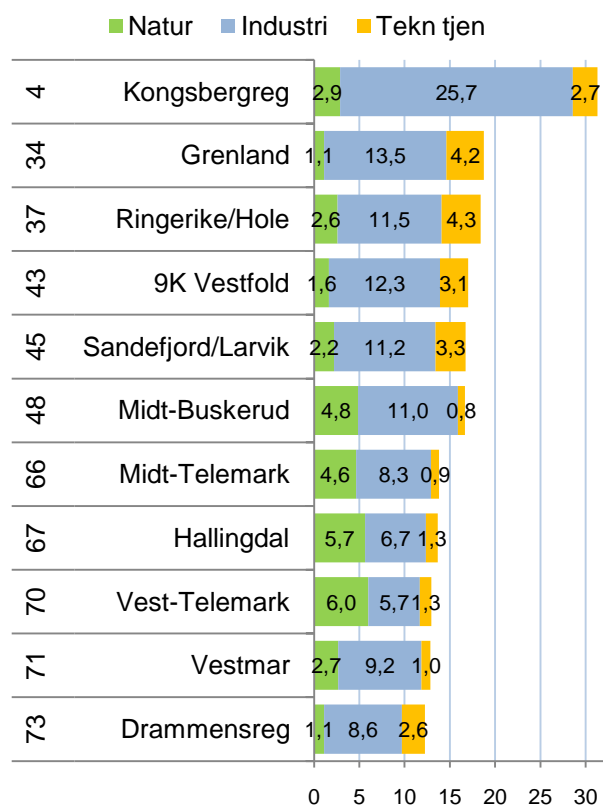
Kongsbergregionen er en av regionene med høyest konsentrasjon av basisnæringer.

Midt-Telemark er nummer 66 når det gjelder konsentrasjon av basisnæringer.

Midt-Telemark har forholdsvis mye landbruk, men lite industri og teknologiske tjenester.

Figur 55: Utvikling i antall arbeidsplasser i basisnæringer i Norge, indeksert slik at nivået i 2000=100.

Figur 56: Bidrag til sysselsettingen fra basisnæringer i regionene i BTV i 2009. Rangering blant landets 83 regioner vist til venstre.

Basisnæringene i kommunene

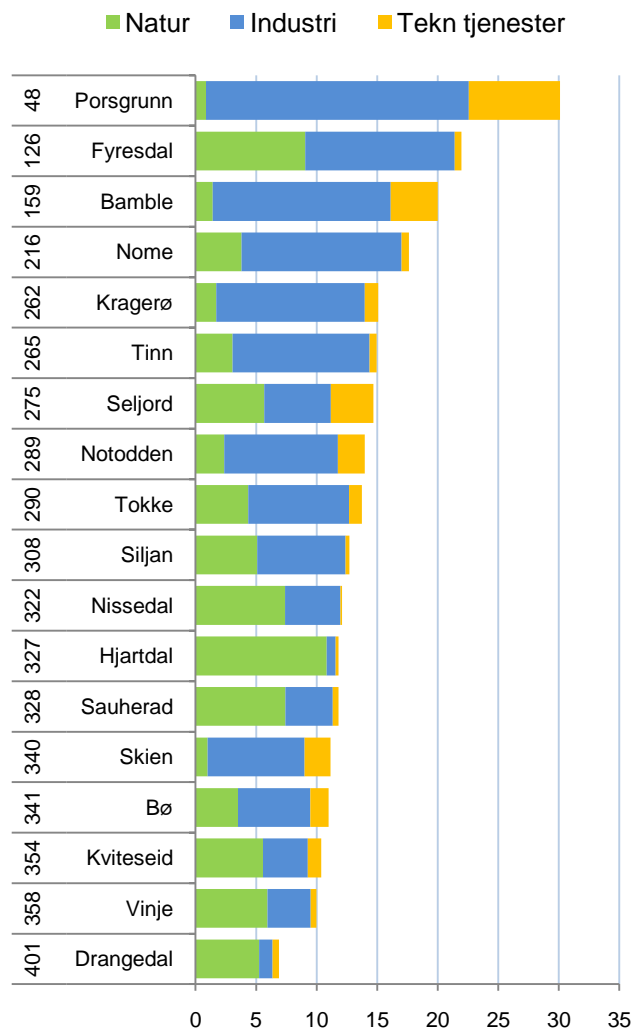
Porsgrunn har høyest konsentrasjon av basisnæringene av kommunene i Telemark. Porsgrunn har mye industri, og samtidig mye teknologiske tjenester. Porsgrunn er faktisk så høyt rangert som på niendeplass av alle kommuner i landet når det gjelder teknologiske tjenester.

Fyresdal og Bamble har over middels konsentrasjon av basisnæringene. De andre kommunene i Telemark har under middels konsentrasjon av basisnæringene.

Nome er imidlertid bare en plass under middels, med sin rangering som nummer 216 av 430 kommuner i landet.

Sauherad har sitt største bidrag til basisnæringene fra landbruket, og er rangert som nummer 328.

Bø er på plass 341 når det gjelder konsentrasjon av basisnæringene.

Figur 57: Bidrag til sysselsettingen fra basisnæringene i kommunene i Telemark i 2009. Rangering blant landets 430 kommuner vist til venstre.

4.3 Bosted

Steder kan ha mange flere innbyggere enn det er næringsgrunnlag for, dersom de er attraktive som bosted. Slike steder vil ha mange bosatte som pendler ut til andre steder.

Både antall personer som pendler til en annen kommune, og andelen av de sysselsatte som pendler, øker stadig. I enkelte år med nedgang i sysselsettingen har pendlingsandelen sunket litt, som i 2003 og 2009, men trenden er klart økende. I 2009 pendlet over 800 000 personer i Norge til en annen kommune, tilsvarende over 35 prosent av alle sysselsatte.

Når pendlingen øker, vil betydningen av bostedsattraktivitet bli større. Sammenhengen mellom utviklingen i antall arbeidsplasser og antall innbyggere blir tilsvarende svekket.

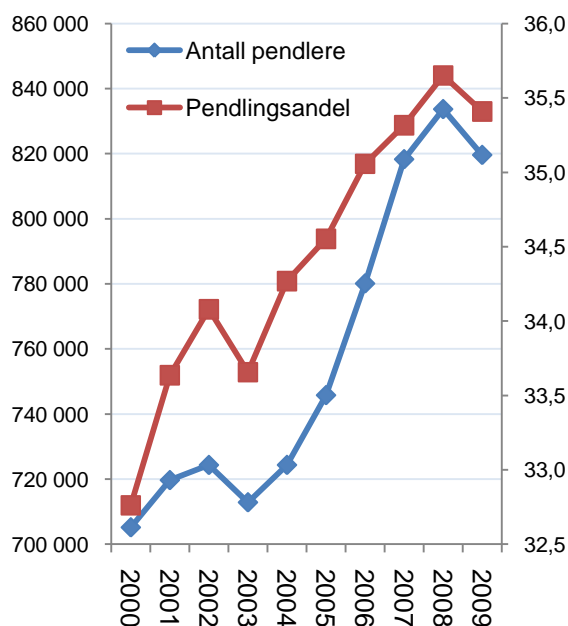
Nettopendlingen til regioner og kommuner er vist tidligere i denne rapporten, i kapittel 1.

Endring i bostedsattraktivitet

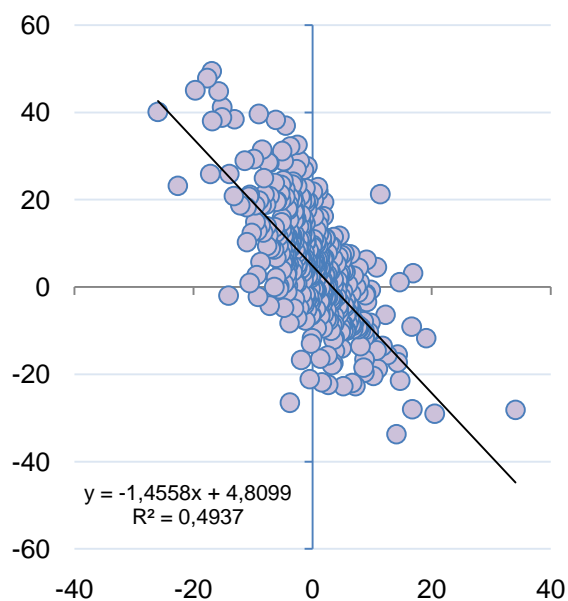
For å måle endring i bostedsattraktiviteten ville det vært nærliggende å se på endringer i netto utpendling. Kommuner som har økt netto utpendling sterkt, vil da være kommuner som har fått økt attraktivitet.

Et slikt mål vil imidlertid ha en stor svakhet. Som vi viser i figur 59, er det en sterk sammenheng mellom endring i netto utpendling og nedgang i antall arbeidsplasser. Kommuner med økt utpendling er dermed først og fremst kommuner som har mistet mange arbeidsplasser.

Dermed vil ikke endring i pendling reflektere bostedsattraktivitet. For å måle endring i bostedsattraktivitet må vi derfor gå tilbake til Attraktivitetsbarometeret, som ble presentert i kapittel 3, som indikator.

Figur 58: Antall personer i Norge som pendler til en annen kommune (venstre akse) og andelen av de sysselsatte i Norge som pendler til en annen kommune (høyre akse).

Figur 59: Kommunene i Norge etter endring i netto utpendling som andel av sysselsettingen på horisontal akse, og endring i antall arbeidsplasser på vertikal akse. Perioden 2000-2009.

4.4 Profil

Vi har nå sett på hvordan den relative størrelsen til besøksnæringer, basisnæringer og pendling varierer mellom kommuner og regioner. Dette kan vi sette sammen, for å se på hvordan de ulike stedene skiller seg fra hverandre og hvor de har sine styrker. Vi kaller dette stedenes profil.

Profilen viser hvordan bosettingen i regionen eller kommunen i dag er basert på besøksnæringer, basisnæringer eller pendling. Profilen er basert på hvordan sysselsettingen er fordelt. I profilen vil derfor ingen regioner eller kommuner få en høy rangering på alle de tre dimensjonene samtidig.

Selv om profilen viser hvordan status er i dag, er dette basert på en utviklingshistorie og et grunnlag som er lagt for tiår, eller endog hundreår siden.

Profilen til Midt-Telemark viser at regionen er en utpreget bostedsregion. Bosettingen i regionen er i stor grad basert på at deler av befolkningen bor i regionen og pendler til andre regioner. Midt-Telemark hadde middels konsentrasjon av besøksnæringer i 2000, men har i 2009 under middels. Det er liten konsentrasjon av basisnæringer i Midt-Telemark.

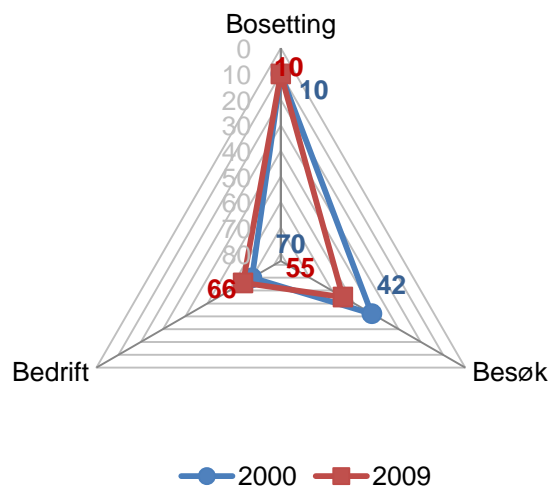
Profiler for kommunene

De enkelte kommunene i Midt-Telemark har ganske forskjellig profil.

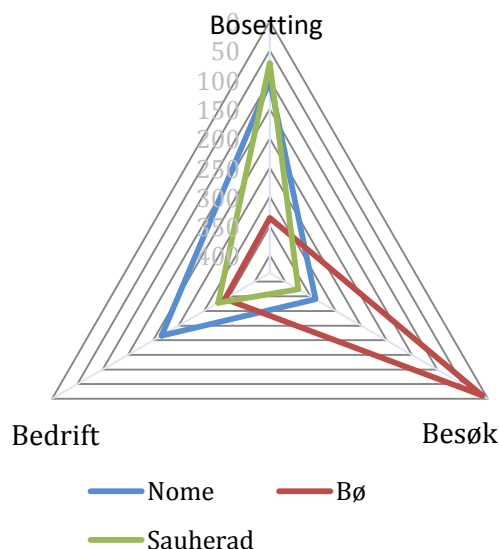
Bø er en rendyrket besøkskommune, mens de andre kommunene har svært lite besøksnæringer.

Sauherad er en rendyrket bostedskommune.

Nome er også mest en bostedskommune, men har omtrent middels konsentrasjon av basisnæringer.

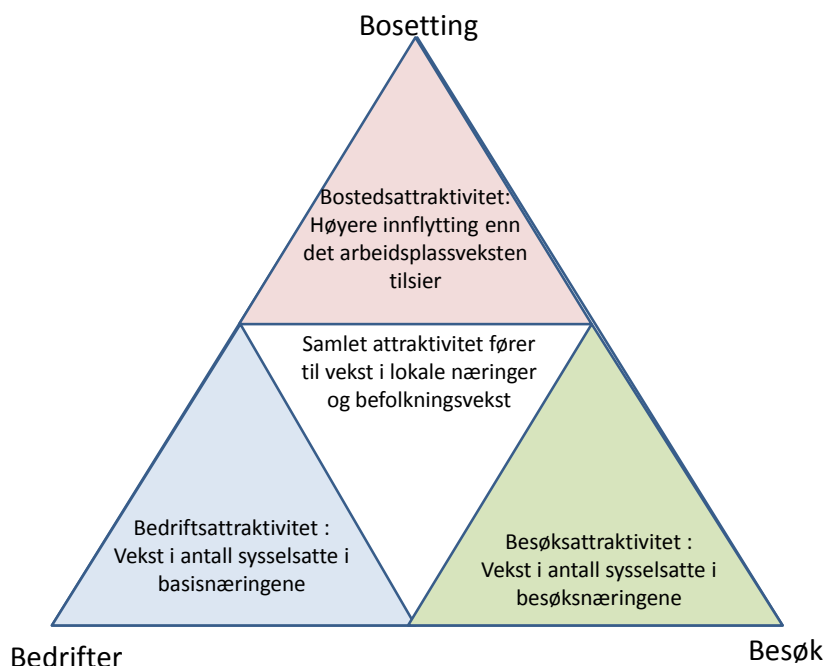
Figur 60: Profilen til Midt-Telemark i 2000 og 2009. Tallene viser rangering blant landets 83 regioner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Figur 61: Profilen til kommunene i Midt-Telemark i 2009. Tallene viser rangering blant landets 430 kommuner for de tre attraktivitetsdimensjonene.

4.5 Attraktivitet og utvikling

Profilen viser status for hvor stedene befinner seg i dag. Enda mer interessant er det å se på hvordan de ulike attraktivitetsdimensjonene har bidratt til utviklingen de siste årene, og i hvilken retning stedene beveger seg. Det er endringen de siste årene som viser om stedet har vært attraktive for en eller flere av de tre dimensjonene besøk, bedrift og bosted. Steder som har vært attraktive både for bosted, besøk og bedrifter, vil være de som har oppnådd høyest vekst.

Figur 62: Indikatorene for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Vi skal først se på utviklingen langs de tre aksene. I denne rapporten fokuserer vi på utviklingen de siste ti årene, fra 2000 til 2009.

Vi måler veksten i bedrifts- og besøksattraktivitet gjennom å se på endringer i sysselsettingen i basisnæringer og besøksnæringer som andel av folketallet. Endringene måles i prosentpoeng av samlet sysselsetting i begynnelsen av perioden. Dermed får vi fram hvor mye disse endringene har betydd for den samlede sysselsettingen. Ved å måle på denne måten luker vi bort vekst i besøksnæringene som skyldes befolkningsøkningen. For å måle endring i bostedsattraktivitet bruker vi Attraktivitetsbarometeret. Siden resultater fra Attraktivitetsbarometeret er presentert i ka-

pittel 3, blir ikke Attraktivitetsbarometeret omtalt nærmere i dette kapitlet.

De tre attraktivitetsdimensjonene vil representere tre ulike retninger for regionale utviklingsstrategier. Det vil være helt forskjellige virkemidler som er aktuelle for de tre attraktivitetsdimensjonene.

Når man har kunnskap om profilen til stedene og siste års utvikling, vil dette være et verdifullt grunnlag for strategiske valg. Valget vil så være om man skal satse der stedet har sin styrke, eller om man skal satse på å utlikne sine svakheter.

Utvikling i besøksattraktivitet

For å måle den siste tidens utvikling i besøksattraktivitet tar vi utgangspunkt i utviklingen i besøksnæringene i perioden 2000-2009. Tallene for handel, servering og aktivitet er korrigert for det som antas å være aktiviteter rettet mot egne innbyggere. Dermed vil tallene kunne bli negative for steder med handelslekkasje.

Utvikling i besøksnæringene i Midt-Telemark

Utviklingen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Midt-Telemark er vist i figur 63. Antall arbeidsplasser i overnatting har blitt redusert fra 2000 til 2009. Det var 141 arbeidsplasser innen overnatting i 2000, og 101 i 2009.

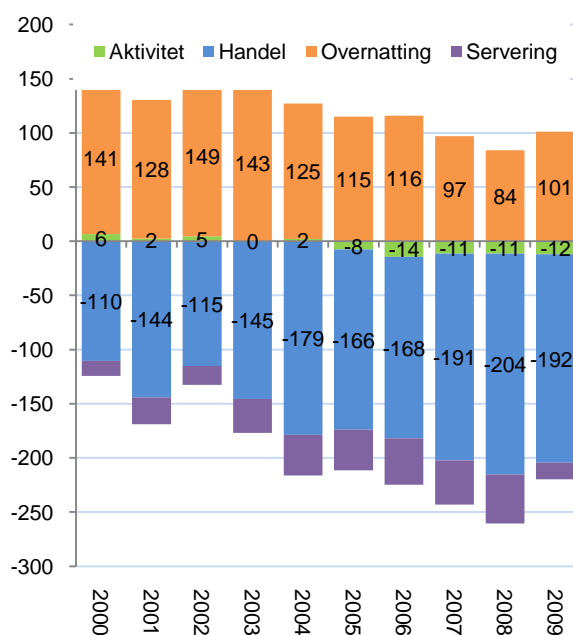
Samtidig har regionen fått økt handelslekkasje. I 2000 var det 110 færre arbeidsplasser i handelen enn folketallet tilsier. I 2009 tilsvarer handelslekkasjen 192 arbeidsplasser.

Aktivitetsnæringer og restaurantbransjen betyr mindre. Her er antall arbeidsplasser litt under middels i regionen.

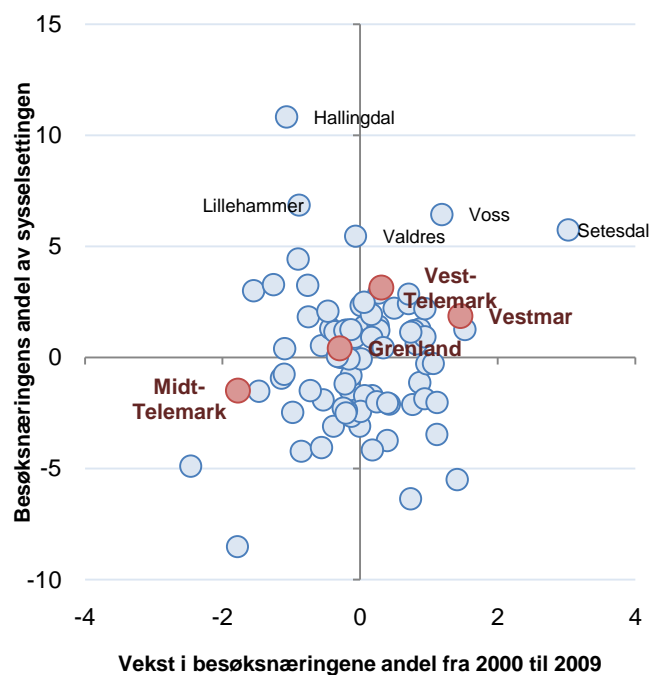
I figur 64 ser vi hvordan regionene i Norge plasserer seg med hensyn til sysselsettingsbidrag fra besøksnæringene og vekst i besøksnæringene. Endringen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene blir målt i prosentpoeng av sysselsettingen i regionen i 2000.

Midt-Telemark har lavere konsentrasjon av besøksnæringer enn middels. Samtidig har Midt-Telemark hatt en sterk tilbakegang i besøksnæringene. Der er bare to regioner med større nedgang fra 2000 til 2009.

Vi kan se av figur 63 at dette først og fremst skyldes økt handelslekkasje. Det har ført til en nedgang på 82 arbeidsplasser i regionen. Nedgangen i overnatting har betydd en nedgang på 40 arbeidsplasser, men mange regioner har hatt tilsvarende nedgang.

Figur 63: Utvikling i antall arbeidsplasser i besøksnæringene i Midt-Telemark i perioden 2000-2009.

Figur 64: Regionene i Norge etter andel av sysselsettingen i besøksnæringene og vekst i besøksnæringene fra 2000 til 2009.

Utvikling i besøksnæringene i kommunene

I figur 65 ser vi endringer i besøksnæringene i kommunene.

Endringen i antall arbeidsplasser i besøksnæringene blir målt i prosentpoeng av sysselsettingen i regionen i 2000. Dette vil vise hvor mye veksten i besøksnæringene har bidratt til den samlede sysselsettingen i 2009.

Mange kommuner har tapt mye på overnatting de siste ti årene. Tradisjonell turisme har utviklet seg svakt i Telemark, men mye hyttebygging gir vekstimpulser til handel.

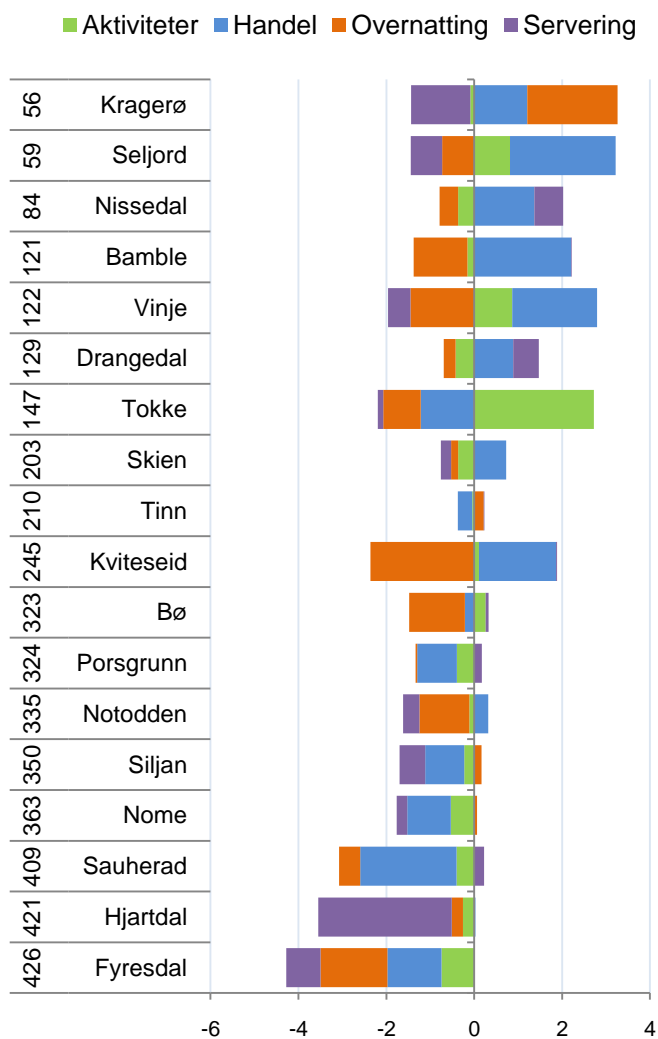
Kragerø, Seljord og Nissedal er vinnerne når det gjelder besøksattraktivitet de siste ti årene. Kragerø vinner på overnatting, og alle tre vinner på handel.

Bø har tapt en del på nedgang i antall arbeidsplasser i overnatting, men har ikke hatt særlig endringer i aktiviteter, handel eller restaurant.

Nome og Sauherad har begge fått økt handelslekkasje. Ettersom Bø ikke har fått særlig ekstra vekst i handelen, ser det ut til at det er andre regioner som har fått gevinsten.

Nome og Sauherad har også hatt en negativ utvikling når det gjelder aktiviteter, som viser at kommunene ikke har tatt del i den sterke veksten som aktivitetsnæringene har hatt de siste årene.

Alle de tre kommunene har samlet sett tapt når det gjelder utviklingen i besøksnæringene.

Figur 65: Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra besøksnæringene fra 2000 til 2009 i kommunene i Telemark. Rangering blant de 430 kommunene er vist til venstre.

Utvikling bedriftsattraktivitet

For å måle utvikling i bedriftsattraktivitet tar vi på samme måte utgangspunkt i utvikling i basisnæringene i perioden 2000-2009. Siden basisnæringene per definisjon er næringer som produserer varer og tjenester som kan selges ut av regionen, er det ikke noe fratrekk for salg til egne innbyggere, slik som vi gjorde for besøksnæringene.

Utvikling i basisnæringene i Midt-Telemark

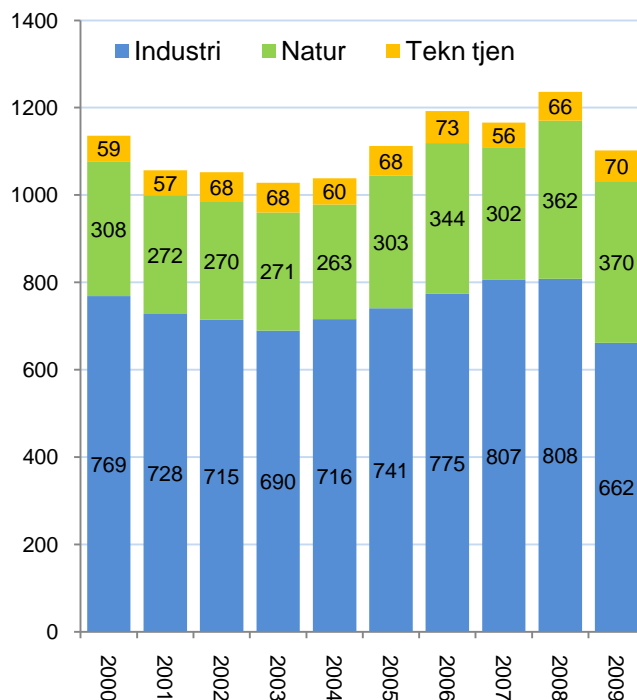
Utviklingen i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Midt-Telemark er vist i figur 66.

Antall sysselsatte i basisnæringene i Midt-Telemark har vært ganske stabilt de siste ti årene. Det har blitt noe færre arbeidsplasser i industrien. De fleste regioner har hatt nedgang i industrien. Midt-Telemark har, i motsetning til de fleste andre regioner, en vekst i naturbasert virksomhet. Det er 62 flere arbeidsplasser i naturbasert virksomhet i Midt-Telemark i 2009 enn i 2000.

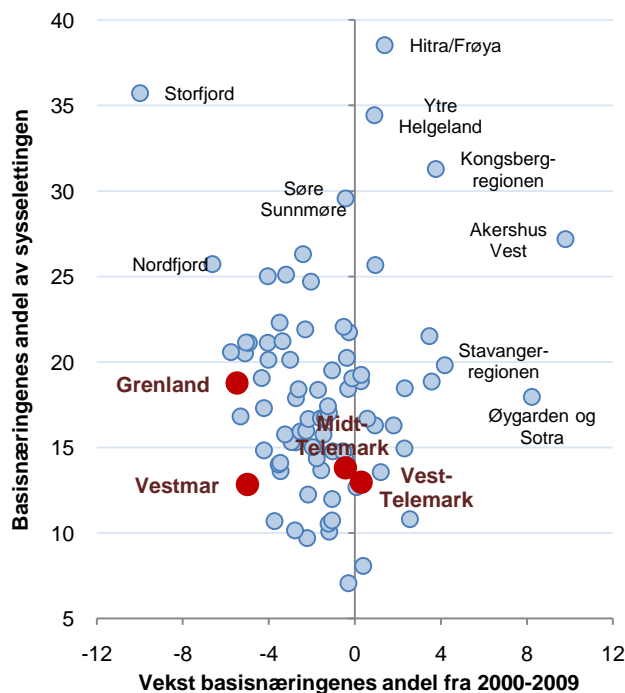
Teknologiske tjenester har økt antall arbeidsplasser fra 59 i 2000 til 70 i 2009. Det er lite teknologiske tjenester i Midt-Telemark, og veksten har heller ikke vært særlig stor.

I figur 67 ser vi hvordan Midt-Telemark kommer ut når det gjelder nivå og utvikling i basisnæringene de siste ti årene. Indikatoren for endring i antall arbeidsplasser i basisnæringene er målt i prosentpoeng av sysselsettingen i regionen i 2000. Dette vil vise hvordan veksten i basisnæringene har bidratt til den samlede sysselsettingen i 2009.

Midt-Telemark har lav konsentrasjon av basisnæringer. Utviklingen har likevel vært forholdsvis god, til tross for en liten nedgang. De fleste regioner har hatt større nedgang.

Figur 66: Utvikling i antall arbeidsplasser i basisnæringene i Midt-Telemark i perioden 2000-2009.

Figur 67: Regionene i Norge etter andel av sysselsettingen i basisnæringene og vekst i basisnæringene fra 2000 til 2009.

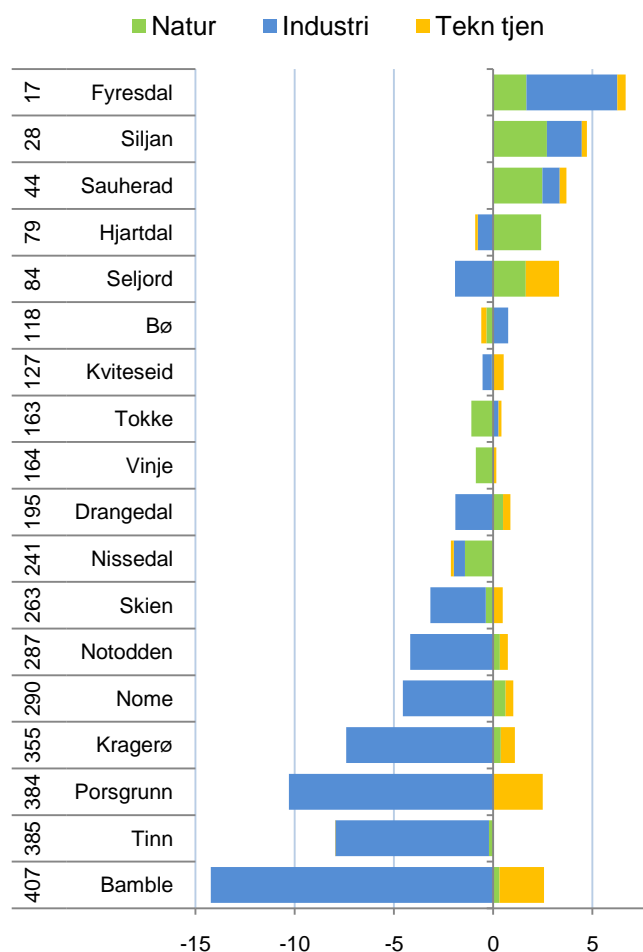
Utvikling i basisnæringene i kommunene

I figur 68 ser vi endringer i basisnæringene i kommunene.

Mange kommuner har hatt en kraftig nedgang i industrisysselettingen de siste ti årene. Bamble har mistet industriarbeidsplasser tilsvarende 15 prosent av samlet sysselsetting de siste ti årene. Kommuner som Tinn, Porsgrunn og Kragerø har også tapt en substansiell andel av sysselsettingen i industrinedgang.

Nome har også tapt en del industriarbeidsplasser, men ikke så mye som disse kommunene. Nome har hatt litt vekst i naturbasert virksomhet og teknologiske tjenester, og har samlet sett hatt en utvikling i basisnæringene som rangerer kommunen som nummer 290 av 430 kommuner i landet.

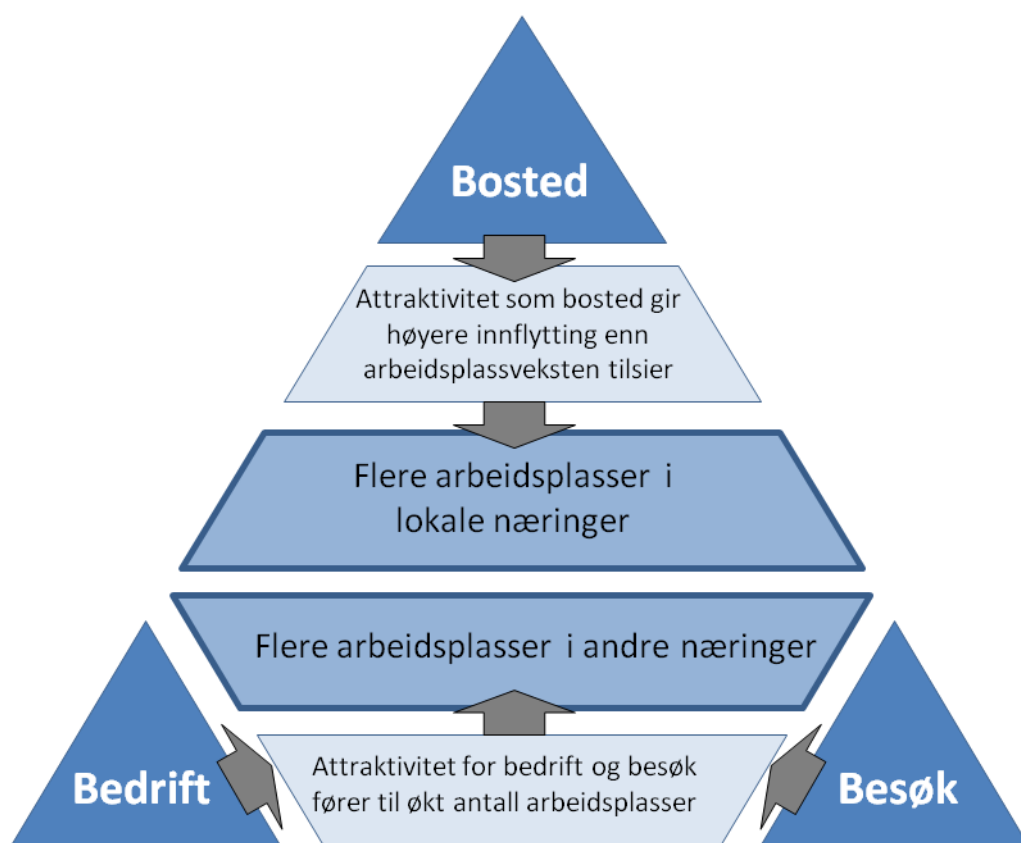
Bø og Sauherad har begge hatt vekst i basisnæringene. Begge har vekst i industri, og Sauherad har også vekst i naturbasert virksomhet.

Figur 68 Utvikling i bidrag til sysselsettingen fra basisnæringene fra 2000 til 2009 i kommunene i Telemark. Rangering blant de 430 kommunene er vist til venstre.

4.6 Samlet attraktivitet

Det siste vi skal gjøre er å sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen for å se på den samlede attraktiviteten til et sted. Ideen bak Attraktivitetspyramiden er at de tre attraktivitetsdimensjonene til sammen skal forklare et steds utvikling. Det er summen av steders attraktivitet for bedrifter, besøk og bosetting som vil kunne forklare vekst eller nedgang. Attraktivitetspyramiden er en helhetlig modell som kan forklare hvorfor noen steder vokser, mens andre steder har nedgang.

Figur 69: Samlet attraktivitet.

Bedrifts- og besøksdimensjonen påvirker arbeidsplassutviklingen. Steder med høy attraktivitet for bedrifter og besøkende vil få vekst i antall arbeidsplasser i disse næringene. Denne veksten gir positive stimulanser til andre næringer og bransjer, som ulike tjenester, transport og liknende

Steder med høy bostedsattraktivitet får høyere innflytting enn arbeidsplassveksten skulle tilsi. Dette øker befolkningsgrunnlaget og fører til vekst i lokale arbeidsplasser, som kommunale tjenester, bygg og anlegg, handel for egen be-

folkning og så videre. Høy bostedsattraktivitet gir seg også utslag i en yngre befolkning som vil gi bedre fødselsbalanse de neste årene.

De tre attraktivitetsdimensjonene bidrar på hver sin måte til veksten på et sted. Steder som har høy attraktivitet for alle de tre dimensjonene vil oppnå vekst.

I resten av dette kapitlet vil vi sette de tre attraktivitetsdimensjonene sammen, for å få et mål på samlet attraktivitet.

Samlet attraktivitet for fylkene

Fylkenes samlede attraktivitet, og hvordan de tre dimensjonene har bidratt til denne er vist i figur 70.

Akershus er det fylket som har høyest samlet attraktivitet av alle fylkene, mens Finnmark har lavest samlet attraktivitet. Akershus er ikke best på noen av enkeltindikatorene, men skårer positivt på alle tre.

Det er bare fem fylker som har fått vekstimpulser fra basisnæringene. Foruten Akershus er dette Sør-Trøndelag, Hordaland, Vest-Agder og Rogaland. Sogn og Fjordane, Telemark og Østfold har den mest negative utviklingen i basisnæringene, men Østfold kommer likevel samlet ut på andreplass på grunn av høyest bostedsattraktivitet.

Østlandsfylkene vinner mye på høy bostedsattraktivitet, mens Nord-Norge og Sogn og Fjordane taper mye.

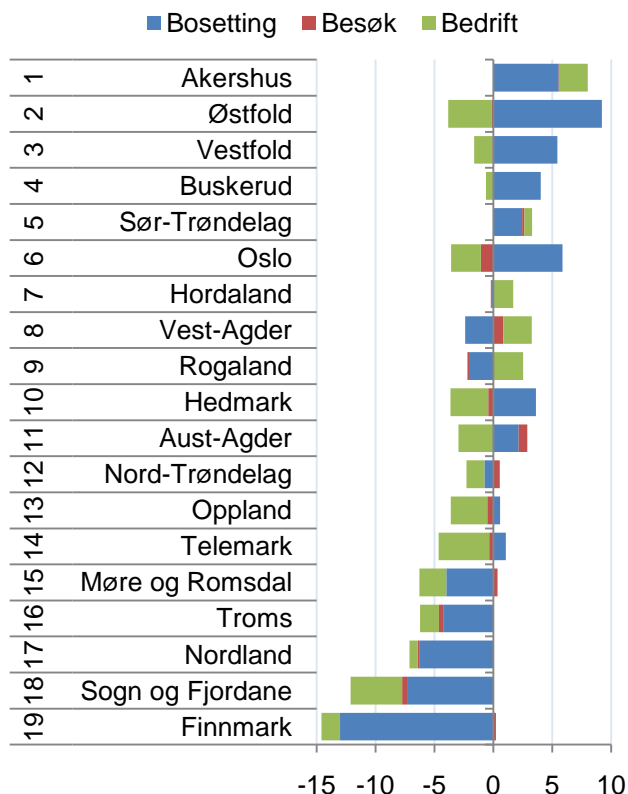
Besøksattraktivitet betyr tilsynelatende mindre for fylkenes utvikling. Her er Agderfylkene vinnere, mens Oslo taper.

Samlet attraktivitet og befolkningsvekst

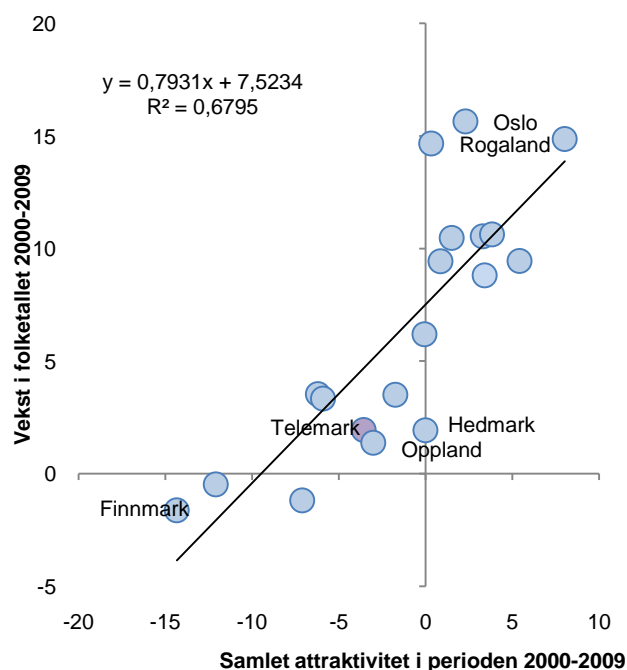
Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og fylkenes befolkningsutvikling de siste ti årene er vist i figur 71. Utviklingen i samlet attraktivitet forklarer nesten 68 prosent av variasjonen mellom fylkenes befolkningsvekst, som vi kan se av R^2 .

Oslo og Rogaland har en høyere vekst enn forventet. De har hatt høy vekst i bransjer som verken er basis- eller besøksnæringer. De største byene har generelt en tendens til å få høyere vekst enn attraktiviteten tilsier, det å være stor ser ut til å generere vekst i seg selv.

Telemark har lavere folketallsvekst enn samlet attraktivitet tilsier.

Figur 70: Samlet attraktivitet for fylkene i perioden 2000-2009.

Figur 71: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet som vist i figur 70 og befolkningsvekst for perioden 2000-2009.

Samlet attraktivitet for regionene

Når vi ser på endringer, vil en region kunne skåre høyt på alle de tre dimensjonene. Slike regioner vil få svært sterk vekst. Det er imidlertid bare noen få regioner i landet som har fått positivt bidrag fra alle de tre attraktivitetsdimensjonene samtidig de siste ti årene. Det er Øvre Romerike, Bjørnefjorden og Trondheimsregionen, som også er helt i toppen når det gjelder befolkningsvekst.

Vi kan se på vekstimpulsene fra de tre attraktivitetsdimensjonene samlet for regionene i BTV i figur 72.

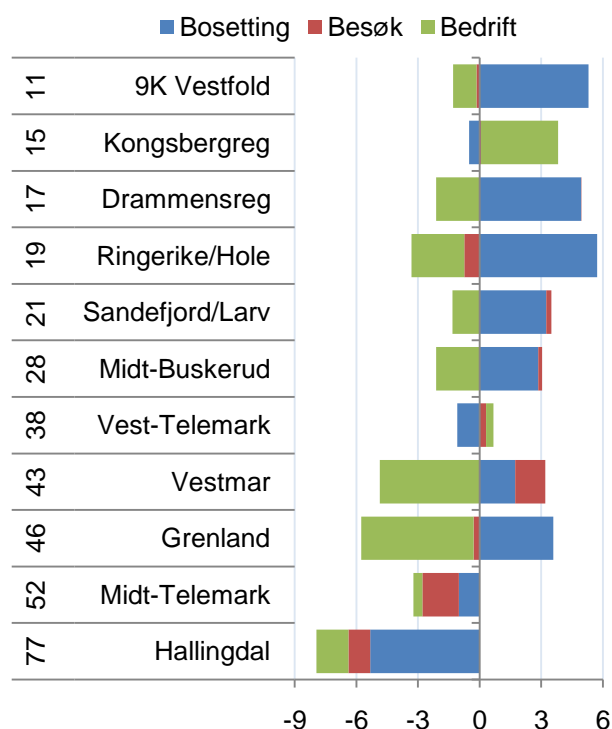
Da er det 9K Vestfold og Drammensregionen som kommer best ut av regionene i BTV. Disse regionene er nummer 11 og nummer 15 i landet for samlet attraktivitet de siste ti årene.

Regionene i Telemark plasserer seg nokså likt når det gjelder samlet attraktivitet. Vest-Telemark har svært små endringer de siste ti årene. Grenland er en av de største taperne på bedriftsattraktivitet, men har kompensert dette gjennom å være attraktiv som bosted.

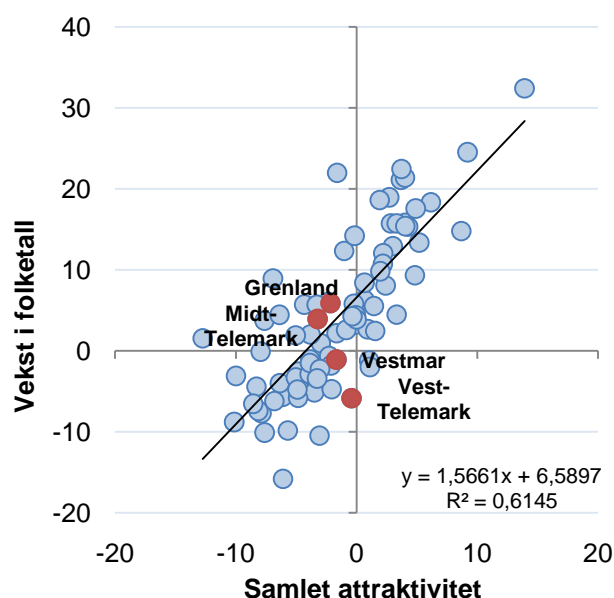
Vestmar har også tapt mye på bedriftsattraktivitet. Vestmar har vært litt attraktiv som bosted og besøkssted, men ikke nok til å kompensere helt for tapet langs bedriftsaksen.

Midt-Telemark har tapt langs alle tre aksene, og mest for besøksattraktivitet.

De samlede vekstimpulsene fra de tre attraktivitetsdimensjonene forklarer nesten 62 prosent av variasjonen i befolkningsveksten i regionene. Store, folkerike regioner har en tendens til å få høyere vekst enn forventet, som forklarer noen av de 38 prosentene som modellen ikke forklarer. Det er også forklaringen til at Grenland har bedre befolkningsutvikling enn Vestmar og Vest-Telemark til tross for at Grenland har hatt litt mindre samlet attraktivitet de siste ti årene. Midt-Telemark har også bedre utvikling enn samlet attraktivitet tilsier, mye på grunn av høy vekst i Bø

Figur 72: Samlet attraktivitet for regionene i BTV i perioden 2000-2009. Rangering mht samlet attraktivitet blant de 83 regionene til venstre.

Figur 73: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og vekst i folketallet i regionene for perioden 2000-2009.

Samlet attraktivitet i kommunene

Siljan, Seljord og Bø har høyest samlet attraktivitet av kommunene i Telemark de siste ti årene. Alle har vært attraktive som bosted.

Tinn, Bamble og Nome har vært minst attraktive, først og fremst på grunn av tap av industriarbeidsplasser.

Noen kommuner, som Siljan, Seljord, Fyresdal, Sauherad og Hjartdal har vært attraktive langs bedriftsaksen. Dette er små kommuner med lite basisnæringer, slik at dette monner lite for fylket som helhet.

De store kommunene som Porsgrunn, Skien, Kragerø, Notodden og Bamble taper alle mye langs bedriftsaksen, og det får store konsekvenser for hele fylket.

Vi kan legge merke til at endringer i besøksnæringene betyr relativt lite for utviklingen i regioner og fylker, men mye mer for utviklingen kommuner imellom.

Fyresdal, Sauherad og Hjartdal har tapt ganske mye på besøksattraktivitet, mens Seljord, Nissedal og Kragerø har vunnet mest.

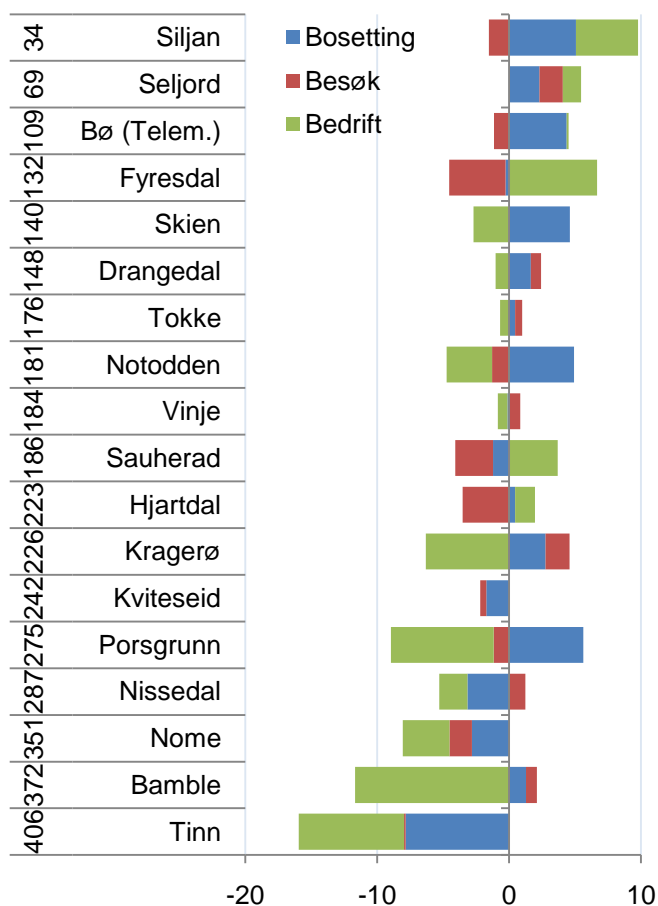
I figur 75 kan vi se samlet attraktivitet og folketallsveksten i kommunene i Midt-Telemark for perioden 2000 til 2009.

Bø har hatt høyest samlet attraktivitet, og har også hatt en bedre utvikling enn forventet ut fra attraktiviteten.

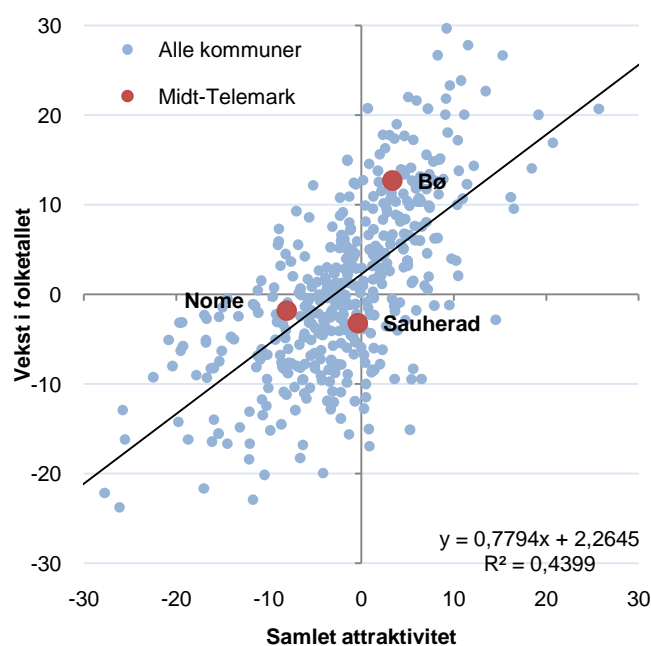
Nome har hatt lavest attraktivitet, og har også litt bedre folketallsutvikling enn attraktiviteten tilsier.

Sauherad er tett opptil middels attraktiv, men har en del lavere vekst i folketallet enn samlet attraktivitet tilsier.

Kommuner som har etablert seg som sentre har generelt en bedre folketallsutvikling enn forventet ut fra samlet attraktivitet. Bø har blitt ett regionalt senter, mens Sauherad har en spredt struktur uten et sterkt senter.

Figur 74: Samlet attraktivitet for kommunene i Telemark. Rangering mht samlet attraktivitet blant de 83 regionene til venstre.

Figur 75: Sammenhengen mellom samlet attraktivitet og vekst i folketallet i kommunene for perioden 2000-2009.

Utvikling i samlet attraktivitet for Midt-Telemark

Vi har sett at Midt-Telemark kommer ut nær middels når det gjelder attraktivitet den siste tiårsperioden.

Det er interessant å se på utviklingen innenfor denne tiårsperioden, ettersom ti år er en forholdsvis lang periode.

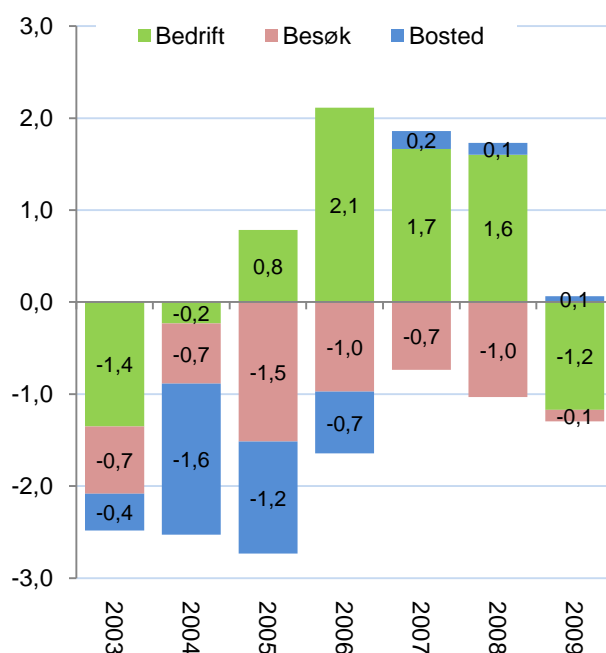
En slik utvikling er vist i figur 76. Her har vi beregnet tall for treårsperioder for å få litt mer stabile tall. Treårsperiodene er overlappende, slik at summen av periodene 2003, 2006 og 2009 vil tilsvare tallene i figur 72.

Vi kan da se at Midt-Telemark hadde negativt bidrag fra bedriftsdimensjonen i første periode. Fram til 2006 fikk Midt-Telemark stadig bedre utvikling i basisnæringene. Etter det har utviklingen i basisnæringene blitt dårligere, og Midt-Telemark fikk et negativt bidrag i siste periode.

Bostedsattraktiviteten til Midt-Telemark var dårlig i de første periodene. I de tre siste periodene har bostedsattraktiviteten vært bedre enn middels.

Utviklingen for besøksnæringene har vært det svakeste punktet for Midt-Telemark. Her har det vært vedvarende negative bidrag i hele perioden. Siste periode er imidlertid den beste, noe som kanskje signaliserer et trendskifte.

Midt-Telemark hadde samlet sett svak attraktivitet i de tre første periodene. Deretter kom tre gode perioder, men samlet attraktivitet ble under middels i siste periode. Det er i utgangspunktet et negativt signal. Foreløpige befolkningstall for Midt-Telemark i 2010 viser imidlertid ganske god vekst for regionen. Dermed kan det se ut til at det har skjedd positive endringer i 2010.

Figur 76: Utviklingen i samlet attraktivitet langs de tre dimensjonene i Midt-Telemark. Tallene er basert på tre års glidende gjennomsnitt for endring i attraktivitet.

ⁱ Alle tallene som er brukt i kapitlet om befolkning og arbeidsplasser er hentet fra SSB, enten fra statistikkbanken på internett, eller fra spesialkjøringer som Telemarksforskning har fått utført av SSB.

ⁱⁱ Alle tall for nyetableringer, vekst og lønnsomhet baserer seg på data som Telemarksforskning har fått levert fra Brønnøysundregistrene.

ⁱⁱⁱ I figuren har vi beregnet hvor stor etableringsfrekvens fylkene ville hatt, dersom de hadde hatt gjennomsnittlig etableringsfrekvens i alle bransjer, og lagt dette ut på den horisontale aksene. På den vertikale aksene er det den faktiske etableringsfrekvensen. Den oppmerksomme leser vil kanskje se at regresjonslinjen ikke er lagt med beste tilpasning, men at den er tvunget gjennom origo. Det kommer av at en rett fram regresjon ville ha gitt en betaverdi på over 1,4. Dette kommer igjen av at det er en sterk sammenheng mellom bransjestruktur og befolkningsvekst; fylkene som har en positiv bransjestruktur også har sterk befolkningsvekst. En urban bransjestruktur gir høy etableringsfrekvens, og befolkningsveksten i urbane områder stimulerer til nyetablering.

^{iv} Etableringsindeksen er dessverre bare delvis reproduisert tilbake til 2000. Vi har regionenes rangeringsnumre for etableringsfrekvens og vekst i antall foretak, men bare bransjejustert etableringsfrekvens fra 2007.